

YUSUF ZİYA YOZGADÎ VE TEMAŞÂ-YI CELÂL-İ HÜDÂ ADLI ESERİ

Yunus Özger*

Özet

Yusuf Ziya Bey, XIX. Yüzyıl sonları ile XX. Yüzyıl başlarında yaşamış olan Yozgatlı bir devlet adamıdır. Yozgat'ın köklü hanedanı Çapanoğulları ile akrabadır. Yozgadî, olarak da bilinen Yusuf Ziya Bey, hayatı boyunca bürokrasinin birçok kaleminde görev almış, memurluk, müdürlük, mahkeme başkanlığı ve savcı muavinliği gibi çeşitli meslekler icra etmiştir. Yazarlık yönü devlet adamlığı vasfından daha baskın olan Yusuf Ziya Bey'in, çeşitli alanlarda kaleme aldığı on beşten fazla eseri bulunmaktadır.

Bu çalışmada, onun Kastamonu savcı yardımcılığı görevi sırasında kaleme aldığı "Temâşâ-yı Celâl-i Hüdâ" adlı eseri incelenmiştir. Yozgat ve Kırşehir'de gezip gördüğü yerlerin ayrıntılı olarak anlatıldığı eserde işlenen konular, başlıklar halinde ortaya konulmuş ve özetlenerek okuyucuyla paylaşılmıştır. Eserde Yozgat ve Kırşehir'deki tarihi yerler ile Hacı Bektaş-ı Veli, Ahi Evran, Emirce Sultan gibi tarihi şahsiyetler ayrıntılı olarak işlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Yusuf Ziya Yozgadî, Yozgat, Kırşehir

Abstract

Yusuf Ziya was a statesman from Yozgat who lived in the late 19th and the early 20th centuries. He was a relative of rooted dynasty of Çapanoğlu. Yusuf Ziya Bey was also known as Yozgadî and he worked for many bureaucratic institutions as civil servant, director, court president and deputy prosecutor. Yusuf Ziya Bey's authorship side was much more dominant than his statesmanship. He wrote more than fifteen works in various fields.

In this study, Yusuf Ziya Bey's work called "Temâşâ-yı Celâl-i Hüdâ" written in Kastamonu when he was deputy prosecutor was studied. In his work Yusuf Ziya Bey described the places he traveled and saw in Yozgat and Kırşehir. In the work, historical places in Yozgat and Kırşehir and historical personalities like Hacı Bektaş-ı Veli, Ahi Evran and Emirce Sultan were introduced.

Key Words: Yusuf Ziya Yozgadî, Yozgat, Kırşehir

Giriş

Bozok platosu üzerinde yer alan Yozgat yöresi, eskiçağlardan itibaren önemli medeniyetlere ev sahipliği yapmıştır. Hitit, Frig, Pers, Roma ve Bizans egemenlikleri sonrası bölge, Müslüman Türklerin Anadolu'ya gelişiyle birlikte Danişmentlilerin hâkimiyetine girmiştir. Selçuklu, İlhanlı

* Yrd. Doç. Dr., Bozok Üniv.Fen-Edeb. Fak. Tarih Bl. Yozgat. yunusozger@yahoo.com.

ve Kadı Burhaneddin devletleri yönetimlerinden sonra ise Osmanlı idaresine geçmiş, ancak 1402 Ankara savaşı sonrası tekrar Dulkadirliilerin yönetimine girmiştir.¹

Bölgenin kesin olarak Osmanlı hakimiyetine dâhil oluşu, Sultan Selim ve Süleyman dönemlerinde gerçekleşmiştir.² Yozgat yöresinin imarında Çapanoğullarının büyük rolü vardır. XVIII. yüzyılın ortalarına doğru buraya gelerek günümüzdeki Yozgat şehrini kurmuş ve kısa süre sonra nüfuz kazanıp bir âyanlık yönetimi meydana getirmiş olan Çapanoğulları, bölgenin göçebe karakterinin değişmesine sebep olmuşlardır.³ Tanzimat'a kadar yönetimi ellerinde tutan bu hanedan, başta şehirdeki büyük cami olmak üzere yörede birçok eser vücuda getirmiş, bunların devamı için de vakıflar tesis etmişlerdir.⁴

Yozgat, tarihi yönden olduğu kadar yetiştirdiği devlet adamı yönüyle de dikkat çekmektedir. Özellikle II. Abdülhamit zamanında, idari, mali, eğitim ve adliye başta olmak üzere farklı alanlarda istihdam edilmiş iki yüzden çok Yozgatlı devlet adamı tespit edilmiştir.⁵ Bunlardan biri de, araştırma konusu olan ve Yusuf Ziya Yozgadî olarak bilinen Yozgatlı Yusuf Ziya Bey'dir.

YUSUF ZİYA YOZGADÎ'NİN HAYATI

Sicill-i Ahvâl İdaresi tarafından tutulan resmi tercüme-i ahvâl kayıtlarına göre Yusuf Ziya Bey, H.1270'te (1853-1854) Yozgat'ta dünyaya gelmiştir. Babası, muhtelif dönemlerde Denizli, Kırşehir ve Tekirdağ mutasarrıflığı görevlerini icra etmiş olan Hasan Hayri Paşa'dır. Eğitimine sıbyan mektebinde başlayıp, rüştiyeye devam eden Yusuf Ziya Bey, özel öğretmenden Arapça ve Farsça da okumuştur. Sicil kaydından konuşabilecek derecede Arapça bildiği, Farsça konuşup yazabildiği, sülüs ve nesih hatlarından mezun olduğu anlaşılmaktadır.

Eğitimi sonrası memuriyet hayatına erken adım atmış ve daha on yedi yaşında iken mülazemet suretiyle Yozgat yazı işleri kalemine girmiştir. Ancak babasının tayini nedeniyle, Yozgat'tan ayrılmak zorunda kalmıştır. Bir süre Kırşehir'de görev yaptıktan sonra, tekrar Yozgat'a dönmüş ve temyiz meclisi kalemine devam etmiştir. 1872'de iki yüz kuruş maaşla

¹ Ahmet Yaşar Ocak, "Bozok", *Diyanet İslam Ansiklopedisi (DİA)*, II, İstanbul 1992, s.321.

² Yunus Koç, "Dulkadirli'den Osmanlı'ya Bozok", *Osmanlı Devleti ve Bozok Sancağı*, Ankara 2000, s.486; Refet Yınanç, *Dulkadir Beyliği*, Ankara 1989, s.62-63, 92-93; Celâlzâde Mustafa, *Selîm-nâme*, (çev. Ahmet Uğur, Mustafa Çuhadar), İstanbul 1997, s.600.

³ Ocak, "Bozok", s.322.

⁴ Çapanoğullarının Yozgat ve kazaları ile birlikte diğer şehirlerde tesis ettiği eserler hakkında geniş bilgi için bkz. Hakkı Acun, *Tüm Yönleri İle Çapanoğulları ve Eserleri*, Ankara 2005, s.11 vd.

⁵ Yunus Özger, *Sicill-i Ahvâl Defterlerine Göre Osmanlı Bürokrasisinde Yozgatlı Devlet Adamları*, İstanbul 2010, s.259.

temyiz meclisi hukuk başkâtip yardımcılığına getirilen Yusuf Ziya Bey, 10 Haziran 1874'te Yozgat liva idare meclisi kâtipliğine nakledilmiştir. Daha sonra, 27 Haziran 1883'te Yozgat bidayet mahkemesi ceza dairesi başkanlığına tayin olmuştur. Ancak, onun yerli halktan ve ileri gelen bir aileden olması, Yozgat'ta memuriyetini sürdürmesine engel teşkil ettiği gerekçesiyle 25 Ağustos 1886'da azledilmiştir.

Yusuf Ziya Bey, 1887'de Kırşehir sancağı bidayet mahkemesi ceza dairesine atanmış, ardından 1888'de Niğde bidayet mahkemesi müdde-i umûm muavinliğine (savcı yardımcılığı), daha sonra da Kırşehir ve Lüleburgaz müdde-i umum muavinliklerine tayin olmuştur. Yaptığı hizmetlerden dolayı ikinci rütbe ile ödüllendirilen Yusuf Ziya Bey, 27 Şubat 1892'de Kengri (Çankırı) sancağı bidayet mahkemesi ceza dairesi başkanlığına atanmıştır.

Yusuf Ziya Bey, Yozgat sancağı tahrirat müdürü iken iki defa ikişer ay süre ile Yozgat mutasarrıflığını vekâleten yürütmüştür. 1896'da Kastamonu vilayeti merkez bidayet mahkemesi müdde-i umûm muavinliğine tayin olmuş ve bir süre de burada görev yapmıştır. Araştırma konusu olan "Temaşâ-yı Celâl-i Hüdü" adlı eserini de burada kaleme almıştır.

Bu hizmetlerden başka sırasıyla Musul, Adana, Edirne ve Trablusgarp'ta görev yapan Yusuf Ziya Bey, sicil kaydındaki bilgilere göre son olarak 24 Eylül 1910'da Üsküdar bidayet mahkemesi azalığına tayin olmuştur.

Yusuf Ziya Bey, askerî tesisler başta olmak üzere yaptığı hayırlı işler ve uygulamalar nedeniyle dördüncü rütbeden mecidiye nişanı, Osmanlı nişanı ve Hamidiye-Hicaz demiryolu madalyaları ile ödüllendirilmiştir.⁶

Yazarlık yönü oldukça kuvvetli olan Yusuf Ziya Bey'in tespit edilen eserleri şu şekildedir:⁷

- 1- Müntehebât-ı Şehnâme-i Firdevsi
- 2- Medâr-ı Mukâleme
- 3- Mirât-ı Muhammediye ve Menâkıb-ı Ahmediye
- 4- Zemzeme-i Zafer
- 5- Tabsıra Yahûd Adana Temaşası
- 6- Evsâf-ı Seniyye-i Hamidiyeden Bir Şem'e
- 7- Temaşâ-yı Âlem
- 8- Kastamonu, Küre İnebolu Temaşası

⁶ Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), Dâhiliye Sicill-i Ahvâl İdaresi Defterleri (DH. SAİD). d, nr.003/1032; DH. SAİD.d, nr.150/159, s.159-160.

⁷ Abdülkerim Abdulkadiroğlu, F.Hakan Özkan, *Yozgat Meşhurları*, Ankara 1994, s.87; Abdülkerim Abdulkadiroğlu, F.Hakan Özkan, "Osmanlı Dönemi Yozgatlı Şeyhler, Bilim Adamları ve Şairler", *Bozok Sancağı*, s.74; DH. SAİD. d, nr.003/1032; DH. SAİD.d, nr.150/159, s.159-160

- 9- Birinci Mecmûa-yı Eşârım Yahûd Nevbaharım
- 10- Temaşâ-yı Celâl-ı Hüdâ
- 11- Vâveylâ-yı Peder
- 12- Manzûm Mektuplar
- 13- Mensûr Mektuplar
- 14- Mir'ât-ı Tecelliyât
- 15- İkinci Mecmûa-yı Eşârım Yahûd Sonbaharım
- 16- Barikâ-i Teessür

TEMÂŞÂ-YI CELÂL-İ HÜDÂ ADLI ESERİ VE ESERDE İŞLENEN KONULAR

Temâşâ-yı Celâl-i Hüdâ, Yusuf Ziya Bey'in on altı eserinden biri olarak, Kastamonu merkez müdde-i umûm muavini (savcı yardımcısı) olduğu dönemde kaleme alınmıştır.⁸

Yazar, insanoğlunun güzel vasıflarından bahsederek eserine giriş yapmış ve insanı, kâinatın yaratıcısının ilahî sıfatının bir yansıması olarak tanımlamıştır. “*Biz Âdemoğullarını üstün yarattık*”⁹ ayetine istinaden insanoğlunun bütün yaratılmışların en şerefli ve en iyisi olduğu yorumunu getirmiştir. Ona göre insan, “*hiçbir mahlûkun kabule cesaret edemediği ilahî yükümlülüğü üzerine almış, Allah tarafından gelen kaza ve belalara tahammül ettiğinden türlü türlü nimetlerle ödüllendirilmiştir. Dünya ve ahrette ne kadar nimet ve sıkıntı var ise, hepsi insan içindir*”.¹⁰

Bu gibi bir takım değerlendirmelerden sonra Yusuf Ziya Bey, eserin yazılış gerekçesini açıklamıştır. Kendi deyimiyle, dünyalar güzeli olarak doğan, ancak iki buçuk yaşında hayata veda eden biricik yavrusu, ciğerparası Mehmed Asım'ının hatırasını yaşatmak için bu eseri kaleme aldığını ifade etmiştir. Yazar, bu hususu “*...bu abd-i hâksâra ihsân buyurulub ikibuçuk yaşlarında iken fitrat hârikası iktizâsınca hurân (huriler) ve gilmân meyânına idhâl edilen sevgili ciğerpârem, Mehmed Asım'ımın ahvâl-i târîhiye ve şemâil-i cemîlesini hâvi bir eser kaleme alınarak inzâr-ı temâşâ u teşhîre ...*” sözleriyle açıklamıştır. Devamında Yusuf Ziya Bey, eserini sevgili yavrusunun adının baki kalması maksadıyla, Hukuk mektebinde öğrenci olan ve aynı zamanda Adliye Nezareti'nde Sicill-i Ahvâl Kalem kâtipliği görevini yürüten yeğeni Mahmud Rifat Bey'in uyarısıyla yazdığını söylemiştir. Ardından, “*bu risâle-i hüzn-i isâleyi Kastamonu'da köşe-i inzivâda imrâr edilen leyâle-i tenhâda bir müddet-i kalîle zarfında*

⁸ Kitabın kapağında müellif olarak, “*Tekfurdağı (Tekirdağ) mutasarrıfı saâdetlü Hasan Hayri Paşa'nın mahdûmu Kastamonu merkez müdde-i umûm muavini Yusuf Ziya*” bilgisi yer almaktadır.

⁹ Kuran-ı Kerim, İsra Süresi, 17/70.

¹⁰ “*... Cenâb-ı vâhibü'l- atâyanın dünyada, ahrette ne kadar ni'metleri var ise insan için olduğu gibi, bi'l-akıs ne kadar nikmetleri, ukûbetleri, kederleri var ise anlar da hep insan içindür...*” s.2.

bervech-i matlûb tahrîr..." diyerek, asıl gayenin ölüm hüznünü gidermek olduğu ve eseri Kastamonu'da çok kısa bir zaman içerisinde, yalnız geçirdiği gece vakitlerinde bitirdiğini belirtmiştir. (s.4).

Eserin konusunu "*... hâl-i hayatında o nâzenîn ile beraber Yozgad'dan o havâlide ba'zı mahallere vuku'bulan azimet ve avdet esnasında nazar-ı temâşâdan imrâr olunub her biri celâl-i Hüdü-yı lâ-yezâle dâl olan ahvâl-i hikmet-i iştîmâl dahi müteferriatıyla beraber ders ve terdîf ile cevher olarak aşağıda hülâseten ve tahdîsen beyân olundu...*" cümleleriyle ifade eden Yusuf Ziya Bey, oğlunun kısacık yaşamı süresince Yozgat'tan civar bölgelere birlikte yaptığı seyahatler esnasında gördüklerini kitabında anlattığını ifade etmiştir. (s.4).

23 Nisan 1896'da tamamlanan eser, Maarif Nezareti'nin 15 Ekim 1896 tarih ve 465 numaralı izni ile Kastamonu vilayet matbaasında basılmıştır. 130 sayfadan müteşekkil kitabın basım tarihi R.1314 (1898-1899) olarak gösterilmiştir.¹¹

Yusuf Ziya Bey, yukarıda izah edildiği üzere, eserini dünyalar güzeli olarak nitelendirdiği ve iki buçuk yaşında kaybettiği oğlu Mehmed Asım ile birlikte geçirdiği süre etrafında şekillendirmiştir. Bununla beraber, birincisi Yozgat çevresine yaptığı gezi ve ikincisinde babası Hasan Hayri Paşa ile birlikte gerçekleştirdiği Kırşehir gezisinde gördüğü yerler hakkında da detaylı bilgiler vermiştir. Gezilerin gerçekleştiği dönemde uğradığı köy, kasaba ve şehirlerin sosyal ve ekonomik yapıları, coğrafi özellikleri gibi durumları güzel bir şekilde betimlemiştir.

Konunun daha iyi anlaşılması açısından işlenen konular, Mehmed Asım'ın hayat hikâyesi, geziler ve tanıtıcı bilgiler kısmı olmak üzere üç ana başlık ve onlara bağlı alt başlıklarda değerlendirilecektir.

MEHMED ASIM'IN HAYAT HİKÂYESİ

Esere göre, Mehmed Asım 25 Kasım 1884 Salı sabahı Yozgat'ta dünyaya gelmiştir. Doğum olayını ilahi bir nimet olarak gören Yusuf Ziya Bey, bundan ötürü Allah'a dualar etmiş ve sağ kulağına ezan, sol kulağına kamet okuduktan sonra, "*ben kıyamet gününde Mehmed isminde bulunanlara şefa'at ederim*" hadisine binaen, teberrüken çocuğa "Mehmed" adını ve "Asım" mahlasını vermiştir. Doğumunun yedinci günü saçının ağırlığına hatta fazlasıyla altını, sadaka olarak dağıttırması, ayrıca akika olarak iki koyun kurban ettirip, kemikleri kırılmaksızın pişirtirerek fakirlere dağıttırmasıdır. (s.6).

Oğlunu aşırı derecede sevdiği anlaşılan Yusuf Ziya Bey, eserde anlatılan hemen her konuda ona da yer vermiştir. Gilman simalı bebek olarak

¹¹ Bu çalışmada kullanılan nüshası, Erzurum Atatürk Üniversitesi Kütüphanesi Seyfettin ÖZEGE salonunda 13774 numara ile kayıtlıdır.

tanıttığı Mehmed Asım'ın doğumundan ölümüne kadar hayatının her safhasını, altı aylık, on sekiz aylık, yirmi iki aylık gibi birkaç dönemde ele almış ve bahsedeceği hususları şairane bir üslupla ifade etmiştir.

Yazara göre Mehmed Asım, saçları, sırma gibi gayet sevimli sarı, yüzü yuvarlak, rengi kırmızıya yakın beyaz ve parlaktır. Burnu simasıyla uygun derecededir. Güzel yüzüne ziyadesiyle güzellik katan şahin bakışlı gözleri ile sık uzun kirpikleri kara, ağzı orta halli ufak, dudakları ince ve kırmızı, yanakları tatlı pembe ve dolgun, alını genişçe ve saf bir ayna gibi parlak ve düzgündür. Başı gayet sevimli surette büyükçe, herkesi hayran bırakacak derecede yuvarlak, boynu uygun şekilde uzun, çenesi gamzeli, ayaklarının altı çukur, ayakları ile ellerinin içi açık, parmakları uzun ve ölçülü, tırnakları düzgün, elleri henüz hallaç elinden çıkmış pamuktan yapılmış denilecek biçimde gayet yumuşak etli, bilekleri ve bazuları kuvvetli olup yaşına göre uzun boylu ve güçlü bünyelidir.(s.10-11).

Yusuf Ziya Bey, bu tasvirleri şairane bir dille yaptığını itiraf ederken, asla abartı yapmadığını, bunların hayal mahsulü olmadığını, aksine pek çok yönünün kalemin kudretsizliğinden tasvir edilemediğini söylemektedir. Bundan başka, sadece Yozgat gibi fevkalâde latif havası ve suyu ile mütenasip endam insanları çok olan bir mevkide değil, aynı zamanda diğer yerlerde bile emsali pek görülemeyen biri olduğu ve bu hususun seksen yüz yaşındaki ihtiyarlar tarafından da tasdik edildiği ifade edilmiştir. (s.12).

Emsallerine göre vücutça daha yapılı ve aşırı güzel olduğu söylenen çocuğa, nazar isabet etmesinden korkulduğundan, daha kırk günlük iken sağlık ve sıhhatinin devam etmesi dileğiyle yaklaşık iki yüz kişiye yemek verilip, onların duaları alınmıştır.

Doğumunun altıncı ayına gelindiğinde, gerek aile efradından gerek diğer dostlarından pek çoğu, çocuğun fevkalâde bir zekâya sahip olduğunu müşahade etmişlerdir. Ancak bu durum, babasında çok farklı bir his meydana getirmiştir. Kur'an'daki "*Muhakkak ki mallarınız ve evlatlarınız sizin için imtihandır*"¹² ayetini hatırladığını söyleyen Yusuf Ziya Bey, kendi nazarının dahi isabet edebileceği korkusuyla, o gönül süsleyen yüzüne dikkatle bakmağa bile kıyamaz hale gelmiş, çoğu zaman yüzüne bakmaktan kendini uzak tutmaya çalışmıştır. Bu durum, çocuğun dadısı ve diğer aile yakınları tarafından babasının onu çok fazla sevmediğine yorumlmuştur. Durumun farkında olduğunu söyleyen Yusuf Ziya Bey, bu davranışını kızlara nazaran erkek evladını daha fazla sevmemek, dolayısıyla kızlarının ona karşı rekabet halinde olup üzülmemeleri için yaptığını dile getirmiştir. Hatta Yusuf Ziya Bey, bu duruma çok hayıflanmış ve

-Ah, acaba ben onlar kadar bir muhabbet hissine sahip değil miyim?

-Acaba o gül nihale onlar kadar muhabbet etmez miyim?

¹² Kur'an-ı Kerim 8/28 (Enfal süresi, 28. ayet).

Cümleleriyle hüznünü açığa vurmuş, sonra cevabını yine kendi vermiştir.

-Hayır, hayır, ben baba sevgisini onlardan daha fazla takdir edenlerden, her babadan daha fazla evladını sevenlerdenim. Hatta bir an yüzünü seyretmeyi dünya lezzetlerinin tümüne tercih ederim. Ancak muhabbeti, yaratana ve onun peygamberine tahsis etmek, kulluğun gereği olduğundan, bu durum o çiğerpeme şiddetli muhabbetime engel olmaktadır. İfadesiyle izah etmiştir.

Sekiz-on aylık olduğunda yavaş yavaş sedir kenarlarında ayak üzerinde durmağa, git gide baba diyerek konuşmaya başlayan Mehmed Asım'ın güzelliği de her geçen gün artmıştır. Bundan dolayı aile, bazı kişilerin önerisiyle nazar isabetinden korumak için onun yabancılara gösterilmemesi, çok gerekli olmadıkça evden dışarıya çıkarılmaması, çıkarıldığı sırada yüzüne bir örtü örtülmesi kararını vermiştir. (s.8-9).

Daha sonra bu tedbirlere yenisi eklenmiş ve nazar duası okuyup muska yapması için Yozgatlı şeyh El-Hac Ahmed Efendi'nin yanına götürülmüştür. Yaklaşık yüz yirmi beş yaşında vefat ettiği söylenen Halvetiye tarikatı şeyhi Ahmed Efendi, Mehmed Asım'ı gördüğünde; daha önce böyle melek simalı birine rastlamadığını söylemiş ve "Allah'ın arslanı" hitabıyla severek, ona dua edip bir muska hazırlamıştır. Yine aynı tedbirler doğrultusunda 13 Mayıs 1886'da Osman Paşa köyünde bulunan Emirce Sultan türbesi ziyaretine de gitmişlerdir. (s.12).

Ziyaret halkasına daha sonra Kırşehir gezisi ve Hacı Bektaş-ı Velî türbesi de eklenmiştir. Eylül 1886'da yaklaşık yirmi iki aylık olan Mehmed Asım, o sırada Denizli mutasarrıfı olan dedesi Hasan Hayri Paşa'nın Kırşehir'e atanması nedeniyle Yozgat'a uğradığı sırada onunla tanıştırmıştır. Hasan Hayri Paşa, "şimdiye kadar hanedanımızda böyle güzel bir çocuk dünyaya gelmedi" diyerek, güzelliğini teyit etmiş ve nazar duası okumuştur. İşte bu tayin dolayısıyla Yusuf Ziya Bey, Kırşehir'e gitmek zorunda olan babasına eşlik etmek ve Hacı Bektaş-ı Velî'nin mezarını ziyaret etmek düşüncesiyle, yanına Mehmed Asım'ı da alarak birlikte yola çıkmışlardır.

Mehmed Asım, mürebbiyesi ve aile efradı ile birlikte yazarın ifadesiyle, bulut altında kalmış ay misali, peçesi yüzünde olarak, ömrünün ilk seyahatine çıkmıştır. Adeta bir konvoy şeklinde yapılan yolculuk esnasında her mola verildiğinde babası, Mehmed Asım'ın yanına uğramış ve onunla ilgilenmiştir. Hatta bir defasında aralarında biraz hayal mahsulü figürler taşıdığı izlenimini veren bir konuşma geçmiştir:

Babası- Gözüm nuru nasılsın?

Çocuk- Elhamdülillah iyiyim.

Babası- Nereye bakıyorsun?

Çocuk- Yozgat'a...

Babası- Yozgat, senin neyindir?

Çocuk- Mürebbiyesinden önceden öğrenmiş olduğu üzere, Yozgat benim vatanımdır.

Babası- Sen nerede doğdun?

Çocuk- Yozgat'ta Yozgat'ta.

Babası- Demek, Yozgat'ta doğduğun için Yozgat'ı pek seversin.

Çocuk- Evet, evet Yozgat'ı pek severim. Ruhum gibi severim. Dünyada vatanımı sevmeyen hiçbir kimse bulunur mu?

Yusuf Ziya Bey, çocuğun bu yaşta böyle enteresan cevaplar veriyor olmasını, mürebbiyesinin daha önce ona öğretmiş olduklarıyla izah etmiş ve çok zeki olduğundan bunu doğal karşılamıştır. Hatta bu durumu, "vatan sevgisi imandandır" hadisinin çocukça tefsir edilişi olarak değerlendirmiştir. (s.30-31).

Güzergâh boyunca istirahat için durulan her noktada Yusuf Ziya Bey, oğlunun yanına giderek, onunla sohbet etmiş, tabiatın güzelliklerini, kuşların ötüşünü, balıkların suda yüzüşünü ve buna benzer hususları ona anlatmıştır. Bazen doğadaki çiçeklerle çocuk arasında alaka kurmaya çalışmış, bazen de kuşlarla oğlunu mukayese etmiştir. Benzer bir hadise Karanidere adı verilen bağlık alanda yaşanmış ve Yusuf Ziya Bey, buradaki kuşlara hitaben, "*... hiç birinizde siyah göz ve sarı saç ile münevver beyazlık ve uygun vücut görülmez. İşte benim nâzeninim bu vasıflarla donatılmıştır...*" diyerek, oğlunun onlardan daha güzel olduğunu dile getirmiştir. (s.43-44, 62).

Yusuf Ziya Bey, eserin son kısımlarında oğlu hakkında daha ayrıntılı bilgiler vermiş ve özellikle hastalık süreci ile ölüm hadisesini hazin bir dille tasvir etmiştir. Yaşıtlarına göre aklen, cismen ve ruhen daha gösterişli olduğunu söylediği oğlunun, okumak, yazmak için ağlaya ağlaya kalem kâğıt istediğini ve şahadet ile tevhit kelimelerini de ezbere bildiğini belirtmiştir.

Çocuğun her türlü muhafazasına çok dikkat edilmiş olmasına rağmen, babasına göre ya nazar isabeti ya da vücudunun fazlaca kuvvetli olmasından dolayı, daha altı aylık iken bazı yerlerinde çıbanlar çıkmaya başlamıştır. Şifa olur düşüncesiyle kaplıcaya götürülmüş, hekim ve ebe kadın ilaçları kullanılmış ancak şifa bulunamamıştır. (s.97).

Yusuf Ziya Bey'e göre, çocuk iki yaşına gelene kadar asla hasta olmamış, kızamık ve suçiçeği gibi çocuk hastalıklarını ise ayakta atlatmıştır. Çıkan çıban dolayısıyla hekim tarafından aşı yapılmıştır.

İki buçuk yaşına geldiğinde, altı yaşındaki çocuklar gibi gürbüz görünen Mehmed Asım'ın bu durumu, babasının ifadesiyle "*yarânın tahsin ve gıptalarını, ağıyârın hasedlerini celb etmiştir.*"

Çocuğun kısacık hayatı, bir Salı sabahı halindeki ani değişiklikle geri dönülmez bir mecraya girmiştir. Kendisini kaybederek, nöbet haline giren

Mehmed Asım'ın adeta nefesi kesilmiş, bir ölü gibi ağzından köpükler gelmiş ve rengi sararıp solmuştur. Ancak bu korkulan tablo, on beş dakika sonra çocuğun kendine gelmesi ile hüznü sevince dönüştürmüştür. (s.99).

Bunun üzerine dualar eden babası, bir doktor getirterek onu muayene ettirmiştir. Doktor, çiçek hastalığı teşhisi koymuş, kullanacağı ilaçları gösteren bir reçete hazırlamıştır. O sıralar süt emen ve bu yüzden bazen sütünesinin kucağında bazen de beşiğinde uyuyan Mehmed Asım'ın iki haftada tekrar sağlığına kavuşacağı düşünülmüştür. Ancak aradan bir hafta geçtiğinde, vücudunun her tarafına çiçek yayılmış, yüzü gözü tanınmaz hale gelmiştir. Asım'daki bu hali, Yavuz Sultan Selim'in durumuna benzeten Yusuf Ziya Bey, şu mısraları hatırlamıştır:

Merdûm-ı dideme bilmem ne fûsun etti felek,

Giryemi etti füzûn eşkimi hûn etti felek

Çocuğun ölebileceğini hiç aklına getirmeyen babası, dört gözle verilen bir haftalık sürenin geçmesini beklemiştir. Nitekim iki gün sonra çiçeklerin solmaya başlaması, onlar için bir umut ışığı olmuştur. Ancak çiçeklerin solması, hastalığının ağırlaşmasına engel olamamıştır. Bütün bunlardan sonra, artık gece gündüz yanından hiç ayrılmayan babasının tüm ümitleri kaybolmuş ve Allah'a dua etmekten başka yapacak bir şeyi kalmadığını düşünmeye başlamıştır. Uzun kış gecelerinde hasta yanında beklemenin çok zor olduğunu söyleyen ve zamanın hiç geçmediğinden şikâyet eden Yusuf Ziya Bey, bu defa

Şeb-i yeldâyı münecimle muvakkit ne bilür?

Mübtelâ-yı gâma sor kim giceler kaç saat

mısralarını hatırlamıştır. Birkaç gün sonra daha da tanınmaz hale gelen Mehmed Asım, babasının ifadesine göre, durumundan asla şikâyetçi olmamıştır. Ancak ev halkı birbirinden gizlice dışarı çıkarak kana kana ağlamışlardır. Asla yanından ayrılmayan babası, bir seher vakti, sabah namazını yan odada kılmak için dışarı çıkmış, döndüğünde hastanın renginin değiştiğini, yüzünün kapatıldığını görmüş ve evin büyük kadını işaretle Mehmed Asım'ın hayata veda ettiğini söylemiştir. (s.102).

Böylece toplam iki yıl, üç ay, dokuz gün ömrü olan Mehmed Asım 9 Şubat 1887'de vefat etmiş ve usulüne göre yıkanıp tabuta konularak, evlerinin karşısındaki camide cenaze namazı kılınıp, cami bahçesine defnedilmiştir.(s.110-113-117).

Çocuğun mezar taşı kitabesi şu şekilde yazılmıştır: (s.125).

Tıfl-ı merhûmun kitâbe-i senk-i mezârı

Yine bir nihâl-i ser- nigûn etti felek hayfâ

Dedi bu vak'a-ı dil-suze insan u melek hayfâ

O nur-ı didemin hüznü o rütbe-i cân-güdâzdır kim

*Muhâldir ağlamakla teselliyât bulmak ne şek hayfâ
Girüb fevtinde kırklar söyledi muacem-i Ziyâ tarih
Mehmed yumninin kaddin dû tâ etti felek*

Mehmed Asım'ın ölümünden sonra, Yusuf Ziya Bey'in 27 Mayıs 1895'te bir oğlu daha dünyaya gelmiştir. Adını, Allah'ın azamet ve kudretinin göstergesi olması ve büyük babası Yusuf Ziya Efendi ile büyük cediti Mehmed Celâleddin Efendilerin dünyada birbiriyle olan muhabbetlerinin bir hatırası olması ve de hanedanlarının bir isim silsilesi teşkil etmesi düşüncesiyle Yusuf Celâleddin koymuştur.

Yusuf Ziya Bey, bu kitabın adının *Temaşâ-yı Celâl-i Hüda* olmasının da bununla bağlantılı olabileceğini ifade etmiştir.

GEZİ NOTLARI

Yusuf Ziya Bey, eserinde iki geziden söz etmektedir. Bunlardan biri, Yozgat merkeze bağlı Osman Paşa köyü gezisi diğeri Kırşehir gezisidir. Yazar, her iki gezide de gördüğü yerler hakkında çeşitli bilgiler vermiştir. Görülen yerler, yazarın ağzından ifade edilerek aşağıya çıkarılmıştır.

Osman Paşa Köyü Gezisi

Osman Paşa köyü, Yozgat'a altı saat uzaklıkta, Yozgat'ın güneyinde Kayseri yolu üzerinde yer alır. Havası ve suyu çok latif, bağlı, bahçeli olup, halkı Müslümanlardan müteşekkil, yüz seksen haneli bir köydür. Bu köyde Veysel Karanî'nin kız kardeşi sülalesinden gelen Emirce Sultan Veli'nin kabri bulunmaktadır.

Burası yöre insanı tarafından bir ziyaretgâh olarak kabul edilmekte olup, Yusuf Ziya Bey de o maksatla gitmiştir. 1 Mayıs 1886 tarihinde gerçekleştirilen gezide temas edilen hususlar şöyledir:

Azizli- Başıyayla- Topçu- Araplı ve Salmanfakihli köyleri

Yazar, bu köyleri, yolu üzerinde bağlı-bahçeli, tarlalı, sulu, mektepli, camili, bazısı ormanlı, halkı sırf Müslümanlardan müteşekkil, otuz-kırk ve elli-altmış haneli köyler olarak tanıtmaktadır.¹³ Yine yol üzerinde gayrimüslimlerin yaşadığı beş-on haneli köylerden de geçildiğinden söz etmekte, ancak bu köylerin isimlerini vermemektedir. Yusuf Ziya Bey,

¹³ Azizli köyü, günümüzde Yozgat merkeze bağlı olup, yaklaşık 10 km uzaklıkta yer alır. 2009 sayımına göre nüfusu 45 kişidir. Başıyayla köyü, Yozgat'a 16 km uzaklıkta olup günümüzde Başınayayla olarak bilinene köyün 2009 nüfusu 328 kişidir. Topçu köyü, Yozgat merkeze 17 km uzaklıkta bir köy olup, 2009 nüfusu 228 kişidir. Salmanfakihli köyünün 2009 nüfusu ise 160

kişidir. http://report.tuik.gov.tr/reports/rwservlet?adnksdb2=&report=idari_yapi_09sonrasi.RDF&p_il1=66&p_yil=2009&p_dil=1&desformat=html&ENVID=adnksdb2Env. 27.06.2010.

yolculuğu esnasında uzaktan bu köylerin meralarında sürülerle koyun, tiftik keçisi, karasığır hayvanları, kısrak ve mandaların yayıldıklarını gördüğünü beyan etmektedir. (s.16).

Divanlı köyü

Divanlı köyü, Yozgat'a bir saat mesafede, Soğukluk Dağı'nın ön tarafında yer alır. Bağlı, bahçeli, mamur, suyu ve havası latiftir. Divanlı köyü, tarih olarak Yozgat'tan daha eski, halkı Müslüman ve yüz yirmi hanelidir.¹⁴

Bu köy sınırları dâhilinde Erikli yazı ve Karaçayır adlı iki arazinin varlığından bahseden Yusuf Ziya Bey, buraların atadan dededen tapulu olarak kendilerine ait olduğunu söyler. Ardından buralardan geçerek söz konusu Divanlı köyüne ulaşmıştır.

Köyün camisi, köyün her tarafından görülebilen hâkim bir noktada, dört bir etrafı duvarlarla çevrili, yüksek minaresi sarı taştan yapılmıştır. İçi oldukça geniş, tavanı yüksek, sağlam, süslü ve ahşap yapıli cami, h.1088'de (1677-1678) Sultan IV. Mehmed zamanında Bozoklu meşhur Kara Mustafa Paşa tarafından yaptırılmıştır. (s.16-17).

Topçu köyü

Divanlı köyünden sonra hareketle yol üzerindeki Topçu köyünden geçilmiştir.¹⁵Yusuf Ziya Bey, burada sarı sarı tavuk, kaz, ördek ve civcivlerin civıltılarını duyduğunu ve çok hoşuna gittiğini belirtmiştir.(s.17).

Gökçekışla Köyü

Köy, Yozgat'a dört, Osman Paşa Tekyesi köyüne iki saat uzaklıktadır.¹⁶ Yaklaşık kırk haneli köyün kenarında meyveli ve meyvesiz bolca ağaçlar bulunur. Köyde öğlen saatlerinde çobanlar, koyun sürülerini salıvermemeye çalışırlar. Kırmızı elbiseli, başları yazma örtülü, bünyeleri kuvvetli görünen köy kadın ve kızlarından bazıları, allı, kırmızılı, mavili boncuklarla, bilezik ve çingirler takarlar. Kollarını sıvayarak, sade bir eda ile koyun ve keçilerin sütlerini ellerindeki bakraçlara sağlarlar.

¹⁴ Divanlı köyü, günümüzde yine Yozgat merkeze bağlı olup, ile 10 km uzaklıktadır. 2009 nüfusu 696 kişidir.

¹⁵ Topçu köyü, Yozgat'a 17 km uzaklıkta olup, 2009 nüfusu 228 kişidir. http://report.tuik.gov.tr/reports/rwservlet?adnksdb2=&report=idari_yapi_09sonrasi.RDF&p_il1=66&p_yil=2009&p_dil=1&desformat=html&ENVID=adnksdb2Env.27.06.2010.

¹⁶ Gökçekışla köyü, günümüzde Yozgat ili Osmanpaşa kasabasına bağlıdır. Yozgat'a 22km uzaklıkta yer alır. 2009 nüfusu 75 kişidir. http://report.tuik.gov.tr/reports/rwservlet?adnksdb2=&report=idari_yapi_09sonrasi.RDF&p_il1=66&p_yil=2009&p_dil=1&desformat=html&ENVID=adnksdb2Env.27.06.2010.

Yusuf Ziya Bey ve yanındakiler Gökçekışla köyü yakınındaki bir yerde bir süre dinlenmiş, bir şeyler yiyip içmiş ve öğlen namazlarını burada kıldıktan sonra yola devam etmişlerdir. (s.17).

Çalılı Köyü

Çalılı köyü, yaklaşık yetmiş-seksen haneli, bağlı-bahçeli bir yerdir.¹⁷ Bu köyde çobanların kavallarla koyunları yönlendirmesi, Yusuf Ziya Bey'in dikkatini çekmiştir. Yazara göre çobanların kavalları, *neyden* daha eski bir tarihe sahiptir. Her ne kadar koyunların su içme saati olmasa da Yusuf Ziya Bey, sürü çobanıyla bir süre sohbet edip, ondan kavalını çalarak koyunları suvarmasını rica etmiştir. Nüktedan biri olduğunu söylediği çobanın, verilen bahşisi reddettiği ve kılıfından kavalını çıkarıp çalmaya başladığını güzel bir dille anlatmaktadır. Savaşta boru çalarak askeri yönlendiren kumandanlarla, çobanlar arasında bir benzerlik kuran Yusuf Ziya Bey, çobanın aheste aheste ve hazin hazin bir şeyler üflediğini ve bu sesi, iki yüz üç yüz metre ileriden duyan koyun sürüsünün çay kenarına indiğini güzel bir şekilde tasvir etmektedir. (s.18-19).

İncirli Köyü

İncirli köyü, bağlı-bahçeli bir köy olup, yaklaşık yetmiş-seksen hanelidir.¹⁸ Bu köy civarındaki çayın öbür yakasına geçilerek, Osman Paşa Tekyesi köyü kenarına varılmıştır. Buradan bakıldığında, ziyaret amaçları olan Emirce Sultan türbesinin kubbesi ile yanı başındaki cami ve mütevellî Nuri ile Hacı Emin Efendilerin zaviyeleri görünmeye başlamıştır. Daha sonra yola devam ederek Osman Paşa Tekyesi köyüne ulaşmışlardır.(s.20).

Osman Paşa Tekyesi Köyü

Emirci Sultan'ın ruhuna Fatihalar okuyarak, türbenin önüne gidilip, arabalardan inilerek türbeye girmişlerdir. Burada Emirce Sultan vesile kılınarak çeşitli dualar yapılmış ve Mehmed Asım da olduğu halde şeyhin sülalesinden mütevellî Nuri Efendi'nin dairesine misafir olmuşlardır.

Yusuf Ziya Bey, hane sahiplerinin kendilerine çok izzeti ikramda bulduklarını, hizmetçi tarafından dibekte gayet ince dövülerek pişirilen üzeri köpüklü kahvelerden tekrar tekrar içildiğinden söz etmiştir. Akşam

¹⁷ Çalılı köyü, Yozgat ili Osmanpaşa kasabasına bağlı olup, 2009 nüfusu 145 kişidir. http://report.tuik.gov.tr/reports/rwservlet?adnksdb2=&report=idari_yapi_09sonrasi.RDF&p_il1=66&p_yil=2009&p_dil=1&desformat=html&ENVID=adnksdb2Env. 27.06.2010.

¹⁸ Günümüzde Büyükincirli ve Küçükincirli adıyla iki ayrı köy mevcuttur. Büyükincirli köyü, Osmanpaşa beldesine bağlı olup, 2009 nüfusu 138 kişidir. http://report.tuik.gov.tr/reports/rwservlet?adnksdb2=&report=idari_yapi_09sonrasi.RDF&p_il1=66&p_yil=2009&p_dil=1&desformat=html&ENVID=adnksdb2Env. 27.06.2010.

namazı sonrasında, öteden beri misafirperverliği ile tanınan Nuri Efendi, taze kuzu dolması, kıymalı ekmek kadayıfı ve benzeri tatlı, tuzlu çok güzel yemekler hazırlatarak misafirlere ikram etmiştir. Yemek sonrası Yusuf Ziya Bey, Nuri ve Hacı Emin Efendilerden Osman Paşa ve Emirci Sultan hakkında detaylı bilgiler almıştır. Sorulan sorulara şu şekilde cevap verilmiştir:

Bundan (1886 yılından) tam sekiz yüz yıl kadar önce Selçuklu Sultanlarından melik Danişment Gazi zamanında Şeyh Emirci Sultan, Horasan tarafından gelerek bu köye yerleşmiş, irşat ve ibadetle meşgul olmuştur.

Selçukoğulları vezirlerinden olan Osman Paşa, bu sıra Sivas vilayetinde görevlendirilmiştir. Emirci Sultan'ın kerametlerini ve iyi ahlakını duyunca, *aziz müşârunileyhin himmet-i kudsiye vadiâ-yı hayriyesine mazhar olmak* düşüncesiyle bu köye uğramıştır. Şeyhin kerametlerini ve güzel ahlakını bizzat gören Osman Paşa, onun yanında kalmayı, onunla sohbet etmeyi, diğer her şeye tercih ederim diyerek, tuğ ve sancağını terk edip görevinden affını istemiş ve oraya yerleşmeyi talep etmiştir. İsteği kabul edilince, gerek bu tekke, gerek yakınlarda bulunan bazı köyler, dergâhın idaresine bırakılmıştır. Ayende ve revendenin (giden-gelen) yiyip içmesi için bir vakıf tesis edilmiştir. Emirci Sultan evlatlarının idaresinde olan otuza yakın zaviyeyle, hem ziyaret için etraftan gelenlere hem de Kayseri-Yozgat arasında gezip dolaşanlara yeme içme barınma imkânı sağlamıştır.¹⁹

Yusuf Ziya Bey, bu detaylı sohbet sonrası geceyi orada geçirmiş ve sabah namazını köy camisinde kıлып, türbeyi tekrar ziyaret etmiştir. Osman Paşa'nın mezarı da ziyaret edildikten sonra bir kurban kesilerek, fakirlere dağıtılmıştır. Mehmed Asım'ı da türbeye götüren Yusuf Ziya Bey, türbeyle alakalı bir şiir kaleme almış, daha sonra Yozgat'a dönmüştür. Yozgatlı Hacı Mehmed Efendizâde Hayrullah Efendi tarafından sülûs hatla bir levhaya yazdırılan ve türbenin duvarına astırılan dizeler şu şekildedir: (s.21-23).

Bu dergâh-ı dilârâ bârgâh-ı Mîrce Sultan'dır.

Bu sultân bir velî-i bâde-nûş-ı aşk-ı Yezdândır.

Ki hâher-zâdesi olmak ile ol şâh-ı Karnînin,
Eğer necm-i süheyle iftihâr eylerse şayândır.

Kemâl-i hubb u ihlâs vâdiyle girse bir kimse,
Duâsı müstecâb u kalb-i mahzûnîde şâdândır.

¹⁹ Osmanpaşa, günümüzde Yozgat merkeze bağlı belediye bir yerleşim alanı olup, 2009 nüfusu 1142 kişidir. http://report.tuik.gov.tr/reports/rwservlet?adnksdb2=&report=idari_yapi_09sonrasi.RDF&p_il1=66&p_yil=2009&p_dil=1&desformat=html&ENVID=adnksdb2Env. 27.06.2010.

Edüb terk ile câhın, hidmetini eylemiş tercih,
Yatan nezdinde pîrin bendesi Pâşâ-yı Osman'dır.

Ziyâ bu fırsatı fevt eyleme gel iste maksûdun,
Bu pîr-i dest-gîrin himmeti her derde dermândır.

KIRŞEHİR GEZİSİ

Eserde yer verilen ikinci gezi, Kırşehir seyahatidir. Yusuf Ziya Bey, Kırşehir mutasarrıflığına atanması hasebiyle oraya gitmek üzere hazırlanmış olan babası Hasan Hayri Paşa'ya eşlik etmek, her yıl 10 Muharrem'de Kırşehir'de tertip edilen aşure çorbası etkinliklerine katılmak ve Hacı Bektaş-ı Veli türbesini ziyaret etmek maksadıyla 24 Eylül 1886 Cuma günü Yozgat'tan hareket etmiştir.

Mevsimin sonbahar olması, onda derin bir düşünce meydana getirmiş ve “ *mevsim, cihanda oldukça ömür sürmüş, mahsulünün yetiştiğini görmüş bahtiyar birinin derecesine gelmiş gibi yavaş yavaş saçı sakalı ağarmaya başlamış orta yaşlı insanlar gibidir*”, diyerek sonbahar ile orta yaşlı insanlar arasında benzerlik kurmuştur. (s.24).

Yusuf Ziya Bey, Anadolu insanının çok misafirperver olduğuna vurgu yaparak, babasını karşılamak için Kırşehir ve Mecidiye'den çok sayıda kişinin Yozgat'a geldiklerini ve onlarla birlikte hareket edildiğini söylemiştir.

Güzergâhtaki Köy ve Mevkiler

Yolculuğu boyunca uğranılan birçok yerleşim alanı hakkında detaylı bilgiler vermiştir, bunlar sırasıyla şu şekildedir:

Başbüyük köyü, Şihne kayası ve Merdiven kayası mevkileri

Kırşehir seyahati güzergâhında bahsedilen ilk köyler, Yozgat'a bağlı Başbüyük köyü, Saray ve Sarıhacılı köyleridir. Yusuf Ziya Bey ve yol arkadaşları Başbüyük köyü ve Saray köyleri yakınından geçerek, Sarıhacılı köyüne ulaşmıştır. Yazara göre Sarıhacılı köyü, bağlı ve bahçeli, otuz-kırk hanelidir. Başbüyük köyü ve Saray köyleri, Sarıhacılı köyüne üç-dört saat uzaklıktadır.²⁰

²⁰ Başbüyük köyü, günümüzde Yozgat merkez ilçeye bağlı olup, 11 km uzaklıktadır. 2009 yılı nüfusu 264'tür. http://report.tuik.gov.tr/reports/rwservlet?adnksdb2=&report=idari_yapi_09sonrasi.RDF&p_il1=66&p_yil=2009&p_dil=1&desformat=html&ENVID=adnksdb2Env. 27.06.2010.

Köylerden başka Yusuf Ziya Bey, arasından bir çayın aktığı, bağlı bostanlı, ekili geniş ve düz bir yer olarak tanıttığı Mali Saray ovasından bahsetmiştir. Sarıhacılı yokuşu üzerinden dürbünle ovayı seyreden yazara göre, ovadaki ekinlerin bazıları sararmış, bazıları biçilmiştir. Burada çalışan çiftçilerin bir kısmı çift sürmekte, bir kısmı da tohum ekmektedirler. (s.41).

Yol kenarındaki bir çeşme başında bir süre istirahat edilip, bir şeyler yenilip içildikten sonra tekrar yola devam etmişlerdir. Biraz önce yokuşun üzerinden seyrettiği bütün mahalleri sırayla geçerek, çayların üzerindeki köprülerden aşarak, tarlaların, bağ ve bahçelerin arasından Başıbüyük köyüne on beş dakika uzaklıktaki Şihne kayası yanına varmışlardır.

Şihne kayası, çay ve yol arasında düz bir alanda, yaklaşık on metre yükseklikte uzaktan bir kaleyi andırmaktadır. Kırmızı renkli, büyükçe ve tekparça olan bu kaya, oraları bilmeyen ve gece vakti geçmek zorunda olanlar için adeta bir gulyabani gibi durmaktadır.

Yine bu köy yakınlarında “merdiven kayası” adı verilen ve gerçekten birçok basamakla çıkılabilen, kırmızıya çalar mavi renkli büyük bir kaya vardır. Buradan geçildikten sonra, içi bir oda genişliğinde bir mağara bulunur. Kayaların tepelerinde çeşitli kuş türleri vardır.

Basıbüyük köyünün mezarlığı, köy girişinde, su kenarında, hem köye hem yola bakan yüksek bir mevkiye yer alır. Köy, mezarlığa üç kurşun menzili uzaklıkta, dağ eteğinde bir ovacık üzerinde kurulmuş olup, bağlı-bahçeli ve yirmi otuz haneli bir yerdir.

Yusuf Ziya Bey, köylülerin bu kadar yüksek bir yere mezarlık yapmış olmalarının birkaç sebebi olduğunu söyler. Ve bunları, yolculara daima ölümü hatırlatmak, geçmişlerinin ruhuna fatiha okunmasını sağlamak, akrabalarının cesetlerini ferah bir mevkiye bulundurmak ve mezarlığın daima gözleri önünde olmasını sağlayarak ibret almak gibi amaçlar olarak sıralar. (s.46).

Köyün ilerisinde “ebe pınarı” olarak adlandırılan ve suyunun son derece lezzetli olduğu ifade edilen bir çeşme kenarında bir süre dinlenilmiş ve burada öğlen yemeği yenildikten sonra tekrar hareket edilmiştir.

Saray Köyü

Yusuf Ziya Bey, daha sonra Saray köyünden söz etmiştir.²¹ Ona göre Saray köyü, üç yüzü aşkın haneli bir köy olup, Yozgat'taki Çapanoğlu camininin evkafı arasında bulunur. Köyde, Çapanoğlu camiini yaptıran Mustafa Bey tarafından inşa ettirilmiş camiden başka bir mektep ve birkaç

²¹ Yozgat'a 20 km uzaklıkta yer alan Saray, günümüzde Yerköy ilçesine bağlı bir kasaba olup, 2009 nüfusu 1621'dir.http://report.tuik.gov.tr/reports/rwservlet?adnksdb2=&report=idari_yapi_09sonra.si.RDF&p_il1=66&p_yil=2009&p_dil=1&desformat=html&ENVID=adnksdb2Env.27.06.2010.

dükkân bulunur. Köyün doğu ve batı tarafları bağlarla, güney ve kuzey kısmı tarla ve bostanlarla çevrili, oldukça verimli ve mamurdur. Çok sayıda davarın yetiştirildiği köyün havası ve suyu çok latiftir. Köyde Osman Beyzade Sadullah ve kardeşi Mustafa Bey ile Seyfullah kâhya gibi misafirperver çok hanedan vardır.

Yusuf Ziya Bey, köye davet edildiklerini ancak hava ve sefasından istifade etmek için yemek molası yeri olarak bir çeşme başını tercih ettiklerini dile getirmiştir. (s.49).

Seki Mevkii ve Karanidere

Saray köyü yakınlarından devam ederek, Gülabi ve Kethuda köyleri civarından geçen yolculuk heyeti, etrafı güzel, otlu, sulu ve ekili mahallerden geçerek Karanidereye aşağı inmişlerdir. Ardından bağlar arasından ve Delice nehrinden karşıya geçerek, düz, geniş ve zemini nehirde yirmi metre kadar yüksekte yer alan Seki adlı dağ eteğinde, susuz fakat yeşil çimenli büyük bir mevkiye çıkmışlardır. (s.54).

Yusuf Ziya Bey, içinde kendi bağlarının da bulunduğu ve seyahat esnasında uğrayarak çeşitli meyveleri tattığı ve kendi ifadesiyle “geçmiş zaman olur ki, hayâli cihana değer” sözü gereği, bağda geçirdiği gençlik günlerini yâd ettiği Karanidere’den övgüyle söz etmiştir. (s.25).

Karanidere, Yozgat'ın Şefaati ilçesi ile Yerköy ilçesine doğru, boylu boyunca uzanan ve içerisinden Delice ırmağının geçtiği, önceleri kenar bahçelikleri özellikle ayvalıklılarıyla meşhur bir vadidir. Halk arasında karanlık dere olarak da bilinmektedir.

Yazara göre Karanidere adlı mevki, çok eskiden beri gayet verimli, mahsuldar ve birkaç yüz bağın bulunduğu, havası mutedil derecede sıcak ve müstesna bir yerdir.

Karanidere’de Yusuf Ziya Beylere ait olan bağ, dergâh-ı âlî kapıcıbaşılığı, divan kethüdalığı ve maden emaneti görevlerinde bulunmuş, ancak kırk beş yaşında vefat etmiş olan büyük babası Yusuf Ziya Efendi tarafından satın alınmıştır. Yusuf Ziya Efendi bu bağı 1820’li yıllarda, Yozgat eşrafından Alacalızade diye bilinen eniştesi Hacı Mahmud Ağa’nın himmet ve nezaretiyle satın almıştır. (s.55).

Bu bilgilerden sonra yazar, Karanidere’de yetiştirilen meyve türlerinden söz etmiştir. Ona göre bağda, ayva, üzüm, elma, armut, kiraz, vişne, üvez, dut, erik ve kaysı gibi çok çeşitli meyve türleri yetişebilmektedir. Toplanan üzümler cenderede sıkıştırılmakta, çıkarılan su, leğenlere ve tabaklara konulmaktadır. Daha sonra sıra hane adı verilen yere götürülerek, büyük kazanların içine dökülüp, ocakta kaynatılarak, pekmez, reçel, pekmez sucuğu, pestil ve hardaliye yapılmaktadır. (s.55-57).

Kördeve Köyü

Delice nehrinden, bağlar ve bahçeler, harmanlar ve tarlalardan geçilerek akşamüzeri Kördeve köyüne gelmişlerdir.²² Bu köy, otuz-kırk haneli, bağlı-bahçeli, güzel tarlaları ve meraları olan bir yerdir. Akşam köyün ileri gelenlerinden Mehmed kethudazâde Osman Ağa'nın misafiri olmuşlardır. Yusuf Ziya Bey ile bu kişinin ortak bir üzüm bağı bulunmaktadır.

Yazara göre, Osman Ağa çok misafirperver biri olup, o akşam birkaç kuzu, saf koyun sütünden mamul, üzeri taze ve berrak beyaz gömeç balı ile süslü tepsilerle kaymaklar, kâse kâse koyun yoğurtları, muhallebiler ve benzeri yiyecekler ikram etmiştir. Yemekten sonra kahveler içilmiş, meyveler yenilmiş ve sabah olur olmaz kalkılarak köy camisinde namaz kılınmıştır. Caminin imamı, Yozgatlı Hafız Osman Efendi olup, sesi oldukça güzel, kıraat ilmini bilen bir kişidir.

Sabah kahvaltısında, kızartılmış keklik eti, bal, kaymak ve benzeri şeyler yenildikten üzerine de birer kahve içildikten sonra, hane sahibi Osman Ağa ile vedalaşarak yola devam edilmiştir. (s.32,51,66-73).

Bağdatlı Hüseyin Ağa'nın Köyü

Kördeve köyünde bir gece kalındıktan sonra yola devam edilmiş ve Bağdatlıoğlu Hüseyin Ağa'nın köyüne doğru hareket edilmiştir. Hüseyin Ağa, Terkenli Aşireti reislerinde olup, davar ve deve ticaretiyle geçinmekte ve Bağdatlıoğlu diye anılmaktadır. Kendi haline bir kişi olan Hüseyin Ağa, oldukça servet sahibidir. Başına topladığı aşiretiyle beraber, bağlı- bahçesi olmayan otuz-kırk haneli, mescitli, çeşmeli, otlu ve sulu bir köyde yaşamaktadır. Hüseyin Ağa, Yusuf Ziya Bey'in babası Hasan Hayri Paşa'yı karşılamak için bir-iki saatlik mesafeye kadar gelmiş ve köye onunla birlikte girmişlerdir. Hüseyin Ağa'nın selamlık odası, oldukça muntazam ve mefruşatı temizdir.

Orada kahve içilip, öğlen namazları kılındıktan sonra, kuzu etinden sac kavurma ve yoğurt yenilerek, birer kahve daha içilip, kısa sohbet sonrası, akşam misafir olacakları Hatunoğlu köyüne doğru yola devam etmişlerdir. (s.77).

²² Kördeve köyü, günümüzde Yozgat'ın Yerköy ilçesine bağlı olup, Yozgat'a 56 km, Yerköy'e 16 km uzaklıktadır. 2009 yılı nüfusu 200 kişidir.

Bkz. http://report.tuik.gov.tr/reports/rwservlet?adnksdb2=&report=idari_yapi_09sonrasi.RD&p_il1=66&p_yil=2009&p_dil=1&desformat=html&ENVID=adnksdb2Env. 27.06.2010.

Hatunoğlu Köyü

Hüseyin Ağa'nın köyü ile Hatunoğlu köyü arası yaklaşık iki buçuk saattir. İki köy arasında aşiretlerin otlattığı koyun, tiftik ve develere rastlanılmış, çevre köylerden gelen ileri gelenlerle sohbetler edildikten sonra akşama doğru Hatunoğlu köyüne ulaşılmıştır.²³ Bağlı bahçesi olmayan bu köy, yirmi-otuz haneli, mescitli, çeşmeli olup, çöl ortasında ferah ve havadar bir yerdir. Bu özelliği dolayısıyla yaz günlerinde Kürtlerden bazıları bu köy yakınlarında kalırlar. Köyde Hatunoğlu Ali Efendi'nin selamlık odasına misafir olan yolcular, burada kahve içip, ardından ikinci namazını birlikte kılmışlardır. Kırşehir ve Mecidiye'den karşılamak için gelenlerle sohbetler yapılmış ve akşam namazından sonra yemek yenilip gece orada yatılmıştır. Sabah namazı, köy camisinde kılındıktan sonra yine Kırşehir'den karşılama için gelenlerle sohbet edilip, Çoğun köyüne doğru yola çıkmıştır. (s.78-79).

Çoğun Köyü

Yusuf Ziya Bey ve yol arkadaşları, Hatunoğlu köyünden hareketi sonrası, yine birçok köyden, su başından geçerek öğlen vakti Çoğun köyüne gelmişlerdir. Çoğun Köyü, Kırşehir'e üç sat uzaklıkta, düz, ferah bir mevkide, bağlı-bahçeli ve otuz-kırk haneli bir köydür.²⁴ Öğlen namazları burada kılınıp, biraz istirahat edilmiş, oraya gelen kişilerle konuşulmuş ve ardından yolculuğa devam edilmiştir.

Kırşehir'e iki saat uzaklıkta yer alan değirmenler mevkiinden geçilmiş ve çay boyunca Kırşehir'e bir buçuk saat mesafeden itibaren başlayan bağlar görülmeye başlamıştır. Ve bir süre sonra gezinin son durağı Kırşehir'e varılmıştır. (s.79-80).

Kırşehir

Yusuf Ziya Bey, babası Hasan Hayri Paşa'nın daha önce mutasarrıf vekilliği görevinden dolayı Kırşehir'i tanıyıp bildiğini ifade eder ve ardından babasının yeni görevine başlama sürecini anlatır.

Hasan Hayri Paşa, kendisini karşılamaya gelenlere selam vererek, şehir merkezine girmiş ve oradan hükümet dairesine geçmiştir. Bu sırada Yusuf

²³ Hatunoğlu köyü, günümüzde Kırşehir ili Boztepe ilçesine bağlı bir yerleşim alanı olup, 2009 nüfusu 205'tir.
http://report.tuik.gov.tr/reports/rwservlet?adnksdb2=&report=idari_vapi_09sonrasi.RDF&p_il1=40&p_yil=2009&p_dil=1&desformat=html&ENVID=adnksdb2Env. 27.06.2010.

²⁴ Çoğun köyü, günümüzde Kırşehir merkeze bağlı olup, 2009 yılı nüfusu 270'dir.
http://report.tuik.gov.tr/reports/rwservlet?adnksdb2=&report=idari_vapi_09sonrasi.RDF&p_il1=40&p_yil=2009&p_dil=1&desformat=html&ENVID=adnksdb2Env. 27.06.2010.

Ziya Bey, kardeşleri Aziz ve Osman Beyler ve harem arabaları ile birlikte ikametleri için hazırlanmış olan eve geçmişlerdir. Bu ev, içi beyaz sıvalı, alt ve üst katları olan (tahtani, fevkani), haremlik ve selamlığı bulunan on-on iki odalı, bahçeli ve suyu mevcut büyük bir yerdir. Geceyi orada geçirmişler ise de ondan daha iyi bir yer bulabilmek için ertesi sabah, kardeşi Aziz Bey ile Kırşehirli birini yanlarına alarak gezip dolaşmaya başlamışlardır. Ancak istenilen bir evi bulamamışlardır.

Yusuf Ziya Bey, daha sonra Kırşehir'i tanıtmaya başlamıştır. Ona göre Kırşehir'in etrafındaki dağlar, orman ve ottan yoksun, sarı topraktan ibarettir. Buna rağmen zemini düz, ferah, havası ve suyu latif ve ortasından çay geçer. Şehrin içinde ve bağlarında Ahi Evran-ı Veli ile Aşık Paşa-yı Veli'nin türbeleri vardır. Ayrıca askeri depo ve daireler ile Caca Bey Camii ve Şeyh Süleyman Efendi'nin evi bulunur. Gerek şeyhin evi, gerek diğer evler kiremitli ve sıvalıdır.

Kırşehir, iki taraflı bin beş yüz, belki iki bin kadar bağ ve bahçe arasında bulunan yaklaşık bin-bin beş yüz senelik eski bir yerleşim alanıdır.

Kırşehir'de çam ormanı olmadığından, keresteye olan ihtiyaç yirmi-otuz saatlik uzaklıktaki Yozgat sancağındaki ormanlardan karşılanır. Kırşehir, bu ihtiyacına cevap vermek amacıyla söğüt ve kavak ormanı oluşturmaya başlamıştır.

Kırşehir, büyük çoğunluğu Müslümanlardan müteşekkil iki bin hane ve on-on iki bin nüfuslu bir şehirdir. Dört yüz- beş yüz civarında dükkânı, bazı hanları, yedi camisi ve çok sayıda mescidi vardır. Bazı sokaklarda binalara oranla daha muntazam birçok çeşme vardır. Yolları geniş ve düz, çarşısı görüntü itibarıyla binalarla aynı durumdadır. Hükümet dairesinin karşısında, Selçuklular zamanında topraktan yapılmış, hatta bir dönemler üzerinde bazı evler ve bir de mescidin bulunduğu, ancak yapılan tadilatlar sonrası terk edilmiş olan kalesi vardır.

Padişah II. Abdülhamit'in izniyle yapılması planlanan idadi-i mülkiye mektebinin, kalenin eski önemine kavuşturulması düşüncesiyle, kale içine inşası kararlaştırılmıştır. İhtiyaç duyulan suyun da karşı dağdan getirilmesi, hükümet tarafından uygun görülmüş ve mektep binası da oraya inşa edilmiştir. Hatta iki tarafına şose yapılmıştır. Kaleden çarşı ve bazı sokaklar görülebildiği için Yusuf Ziya Bey, Kırşehir gezisine buradan başlamıştır. (s.80-81).

Kırşehir Kalesi ve Ahi Evran-ı Veli Türbesi

Yusuf Ziya Bey, Kırşehir kalesinin manzarasının çok latif ve cazibeli olduğunu ifade etmekte ve mülkiye idadi mektebinin kale zemininden bir buçuk arşın kadar yukarıda olduğunu söylemektedir. Kale hakkında daha fazla bilgi vermeyen yazar, kale gezisi sonrası hükümet dairesi yanında yer

alan Ahi Evran-ı Veli türbesi, camisi ve tekkesini ziyaret etmiştir. Ona göre, söz konusu bu eserler oldukça bakımlı durumdadır.

Hicri 8.yüzyılda vefat ettiğini söylediği Ahi Evran'ın türbesini ziyareti sonrası, ona hitaben şu şiiri kaleme almıştır: (s.83).

Pîr-i kimyâ-yı nazar ol hazreti Evrânın kim
Zâirân elbet olur himmet-i pâkiyle tuhûr

Kalbden nakş-ı sivâyı giderüb mahv etsün
Aşk-ı pâki ile birdenbire Mevlâ-yı Ğafûr

Mukaddime olmağ'çün söyledi hâmem bunu kim
Armağan vermişti zât-ı Süleyman'a da mûr

Himmeti var ola üstümde Ziyâ ol pîrin
Tâ ki bâkî ola âlemde kelâm-ı pür-nûr

Aşık Paşa-yı Veli ve Şeyh Süleyman Veli türbeleri

Ahi Evran türbesi sonrasında bu defa Aşık Paşa ve Şeyh Süleyman Veli türbeleri ziyaret edilmiştir.

Aşık Paşa, Selçuklu ümerasından olup, hicri 6. yüzyılda vefat etmiştir. Türbesi, şehrin kenarında, beyaz taştan yapılmış, içi ve dışı mamur bir haldedir.

Şeyh Süleyman-ı Veli de Kırşehir'de yetişmiş, irfan sahibi veli bir zattır. Hicri 11.asırda vefat etmiştir. Türbesi, her ne kadar Ahi Evran ve Aşık Paşa türbeleri kadar mükemmel değil ise de onun silsilesinden postnişin Şeyh Süleyman Efendi'nin selamlık dairesi açık ve kendisi de şerefli bir zattır. Türbelerin noksanlarını tamamlamaya çalışmakta olduğu görülmüştür.

Yusuf Ziya Bey, bu türbeler için de birer şiir kaleme almıştır. (s.83).

Aşık Paşa ki ezelden sevmişdi çeledi
Aşk-ı mevlâ ile terk eyledi câh u rütbî

Bırakub nâmını divânını âlemde zehî
Gitmiş irfânla dinle bu sözü ey Çelebi

Safvet-i gevherine de dü güvâh kâfidir
Baba mahlası pederi oğlu da Ulvân Çelebi

Ey Ziyâ eyle duâ hürmetine bu zâtın
Cürmünü afv ede Hak hem de şefi' ola nebi

Şeyh Süleyman türbesi için yazılan mısralar:
Şeyh Süleyman-ı velî merkadı, bu merkad-ı hûb
Bî- gümân hâdim olur bunda perîlerle girüb

Kalplere virmededir himmeti şâdî her dem
Dil-i zâirde revâ mı kala âlâm u kürûb

Nağme-sâz olmadadır mürğ u seher sahnında
Hem dahi mürğ-i hevâ uçmada bâlı gerüb

Ger basiret başarıyla nazar eylese bir kes
Sözümü yâver eder, şüphe ne bu hâli görüb

Ey Ziya eyle dua çünkü icâbetgâhdır
Cem-i ihlâsla edâ eyle dergâha girüb

Caca Bey Cami-i Şerifi

Yusuf Ziya Bey, Aşık Paşa ve Şeyh Süleyman türbelerinden sonra şehrin en önemli eserlerinden biri olan Caca Bey camisini gezmeye başlamıştır. Cami, oldukça yüksek, diğer yerlerdekilere nazaran minaresi kalın ve kırmızı muntazam tuğladan yapılmıştır. Araları mavi boyalı tuğlalarla süslenmiştir. Kapısı, fetih süresinin işlendiği ve ince kalemlerle nakışlandırılmış olduğu bir sanat eseridir. Cami, Yusuf Ziya Bey'in ziyaret ettiği esnada, Kırşehir'in zenginlerinden Recepzâde Ahmed Efendi tarafından tamir edilmiştir.

Caca Bey, çok büyük hayır sahibi biri olup, Hicri 6. yüzyılda Kırşehir'de vefat etmiştir. Mezarının, hayatta iken caminin yukarısında yaptırmış olduğu türbesinde olduğu söylenmektedir. Yusuf Ziya Bey, Caca Bey için de şu mısraları yazmıştır:

Dimez peyk-i ecel ne Caca Beğ'dir
Dahi pîr u civân, ne hâce beğ'dir.

Sehhâr tabiat yapmış ancak
Yapan bu ma'bedi ne Caca Beğ'dir

Ziyâ, takdîse ahrâ bir velîdir
Denile şânına ne hâce beğ'dir.

Yusuf Ziya Bey, bu şiiri yazıp Caca Beğ camiinden ayrılırken, atık üç hamam yeri ve bir kârgir eski bedesten gördükten sonra hükümet dairesine geri dönmüştür. (s.84).

Kara Kurt Kaplıcaları

Yusuf Ziya Bey, Kırşehir'de bulunduğu sırada, o dönem Konya'nın Koçhisar kazası kaymakamlığı görevini icra etmiş olan akrabaları ve enişterisi Hasan Halis Bey, oğulları Burhan ve Şakir Beyler ile birlikte Kırşehir'e gelmişlerdir. Yusuf Ziya Bey, iki gün sonra akrabaları ile beraber Kırşehir'e üç saat uzaklıkta yer alan Kara Kurt kaplıcalarına gitmişlerdir.²⁵

Hacı Bektaş-ı Veli Türbesi

Yusuf Ziya Bey, 6 Ekim 1886 tarihinde kardeşleri Aziz ve Osman Beyler ile Pehlivan Mehmed Efendi ile birlikte Kırşehir'den bir arabaya binerek hareket etmişler ve bir saat sonra Gölbaşı denilen yere ulaşmışlardır. Görevli zaptiyeyle Hacı Bektaş ve Ahi Evran hakkında sohbet edip, kurbağalarla ilgili anlatılan gelen bir hikâyeyi tekrar etmişlerdir. Rivayete göre, bir gün Hacı Bektaş-ı Veli ile Ahi Evran bu göl kenarında sohbet ederlerken, gölde hiç susmadan vak vak eden kurbağaların sesi, sohbetlerini bölmüş ve bunun üzerine Hacı Bektaş-ı Veli'nin söylediği birkaç söz üzerine kurbağalar sesini kesmiş ve bir daha hiç ötmemişlerdir. Görevli zaptiye, bu hikâyeyi anlattıktan sonra kendisinin de uzun zamandır burada bulunduğunu, gölde pek çok kurbağa olmasına rağmen öttüklerini hiç görmediğini ifade ederek, hikâyeyi teyit etmiştir.

Gölbaşı'ndan sonra yola devam edilerek, Kırşehir ile Hacı Bektaş kasabasına dörder saat uzaklıkta yer alan Mucur kasabasına girilmiş ve oranın hanedanından Ömer Ağa'ya misafir olunmuştur. Burada öğlen namazları kılınmış ve birer kahve içilmiştir. (s.86).

²⁵ Kaplıca, Kırşehir'in 16 km. Batısında Karalar köyü sınırları içerisinde yer almaktadır. Bkz. <http://www.kaplica.biz/kirsehir.htm>.27.06.2010.

Mucur Kasabası

Mucur kasabası, altı- yedi yüz haneli, çarşılı, pazarlı, bağlı, çimenlik, suyu ve havası latif ve müdüriyet merkezi bir kasabacık olup, odası açık yirmi otuz hanedanı ve söz bilir adamları vardır.

Burada namazlar kılınıp, kahveler içilmiştir. Akşam orada misafir kalmaları teklif edilmiş ise de, özür beyan ederek yola devam edilmiştir. (s.86).

Hacı Bektaş Kasabası

Hacı Bektaş kasabası, her ne kadar Mucur kasabası kadar mamur ve mahsuldar değilse de yüksek bir mevkiye yer alan, suyu ve havası daha latif, üç yüz- beş yüz haneli bir mahaldir. Yarım saat mesafeden, Hacı Bektaş-ı Veli türbesinin kubbe-i hadrâsı (yeşil kubbe) ile diğer daireleri ve Osmanlı Padişahı Sultan Mahmut tarafından dergâhın avlusunda yaptırılmış olan cami-i şerifin kubbe ve minaresi görülebilmektedir.

Yarım saatlik yol da gidilerek zaviyeye ulaşılmıştır. Orada bulunan Kırşehir evkaf müdürü ve diğer görevlilerle o gece zaviyede kalınmış, sabah namazı cami-i şerifte kılınmıştır. Ardından ziyaret için dergâha varılmıştır. Yusuf Ziya Bey, Hacı Bektaş hakkında şu bilgiyi vermiştir:

Hacı Bektaş, sadat-ı kazımiyeden İbrahim Sanî'nin oğlu olarak Horasan'da yer alan Nişabur'da dünyaya gelmiştir. Asıl Adı Muhammed olup, kırk sene itikaf²⁶ ve riyazatla²⁷ ömrünü geçirdiği ve "Bektâşiye"²⁸ lafzının ölüm tarihi olarak düşürüldüğü bilinmektedir.²⁹

Dergâh ve türbe, bina ve mefruşat yönüyle oldukça tezyin edilmiştir. Sandukası, gümüş parmaklıklı olup, örtüsü onunla uyumludur. Gümüş kaplamalı kapının görünüşü, içinde ve dışında yer alan kırk budak ve sair gümüş safî gümüş ve yaldızlı nadide şamdanların ve çeşit çeşit cazibeli avizelerin görüntüsü gerçekten çok güzeldir. Hele ruhaniyet nuru, kalpleri tenvir ve ihya eylemektedir.

²⁶ Bir yere çekilip yalnız ibadetle meşguliyet. Hususan Ramazanın son on gününde, mescidlerde ve buna benzer yerlerde kalıp, ibadet, ilm-i iman ve Kur'an, evrad ve ezkâr gibi ibadetlerle meşgul olmak. Böyle bir kimseye "Mu'tekif" denir.

²⁷ Nefsi terbiye maksadıyla az gıda ile geçinmek, nefsinin hevesattan men' ile faydalı fikir ve işle meşgul olma.

²⁸ Ebced hesabına göre "بکتاشیه" Bektâşiye" kelimesi Hicri 738 tarihine miladi 1337'ye denk gelmektedir ki, bazı kaynaklarda ölüm tarihi 1337 olarak verilir.

²⁹... *Sadât-ı Kâzımiyeden İbrahimü's-sâninin mahdûm-ı mükerremi olub Horasan'da vâki' Nişabur'da alem-i vücuda gelerek kırk sene i'tikâf ve riyâzatla imrâr-ı evkât eylediği ve Bektâşiye lafzı târih-i rihleti olduğu ma'lûm ve Muhammed ismiyle müsemma ve mevsûm olan bu veli...*

Ardından zaviyenin postnişini El-Hac Şeyh Yahya Efendi, kilerci, mihmandar ve diğer babaların odalarına gidilip, onlarla sohbet edilmiştir. Daha sonra kasaba kenarında yer alan ve Dedebağı olarak bilinen ve en birinci güzel bağ olarak bilinen iki bağ ziyaret edildikten sonra, akşamüzeri ikamet yerlerine geri dönmüşlerdir.

Kırşehir ziyaretinin onuncu Cuma günü, Cuma namazı sonrası kasabaya yarım saat mesafede yer alan Çelebi Cemaleddin Efendi'nin bağına gidilmiştir. Yusuf Ziya Bey, ziyaret ettiği üç bağda bulunan çeşitli ağaç türlerinden ve Dedebağında yer alan arı kovanlarından çok etkilenmiştir.

Bağ ziyaretleri sonrasında akşam dergâhta pişirilen aşure çorbası duasının başına yetişmek üzere dergâha gitmişlerdir.

Yusuf Ziya Bey, dergâhta aşurenin nasıl yapıldığı konusunda da oldukça detaylı bilgiler vermiştir. Buna göre, gayet büyük ve geniş çorba kazanı ocak üzerine konmuş, içine gerekli malzeme atılarak pişirmeye başlanmıştır.

Ertesi günü seher vakti gidilerek, sabah namazı kılındıktan sonra, mersiyehanlar tarafından mersiyeler okunup, dualar edilmiş ve akabinde ziyaretçilere ve fakirlere aşureler dağıtılmıştır.

Yusuf Ziya Bey, aşure törenlerini görünce aşağıdaki mısraları kaleme almıştır:

Sezâ her türlü ta'zime mübârek yevm-i âşûrâ
Bu gün itmâm olundu halk-ı âlem hem bütün dünya

Bu günde tevbesi makbûl-i mevlâ oldu insânın
Halîlu'l-lah da gelmişdi bu günde âlem-i hakka

Bu gün de nâr-ı Nemrûd'dan halâs olmuşdu İbrâhîm
Necâtyâb oldular el-Hak bu günde Nuh ile Mûsâ

Mülâkât ettiler Yusûfla İsrâil de bu günde
Semekden Yûnus'a bunda selâmet oldu hem peydâ

Şifâyâb oldu Eyyüb de bu günde derd-i hâilden
Semâya çıkdılar bunda zehî İdrîs ile İsâ

Bu günde halk olundu hem de Cebrâil ve Mikâil
Şehâdet rütbesin buldu bu günde merdüm-i Zehrâ

Bu gündür menşe'-i mâtem bu gündür mebde'-i es'âd
Bu günde zâhir olsa ger kıyâmetde dinür ahrâ

Buyurmuş kim cenâb-ı fahr-i âlem bu günün savmı
Ma'âsiyesine bir sâln kefâret oldu pek ra'nâ

Bu gün hayvanlar emzirmez denildi yavrusun el-Hak
Şikâr etmek de olmaz hem bu gün hayvanları aslâ

Sulh eylerse bir kimse dedi bu günde peygamber
Olur pâ-daş cennetde ana İsbâ ile Yahyâ

Tasadduk etse bir kimse eger bu günde bir zerre
Bulur mîzânda ecrîn ol buyurdu hem ahed-i âsâ

Azimet etse bir kimse bu günde meclis-i ilme
Âna mevlâ-yı bî enbâz eder cennetde bir i'tâ

Bu gün on kimseye bir kimse ger virse selâm el-Hak
O etmiş ad olundu cümle İslâm'a selâmı ihdâ

Ederse bir kimesne bir yetimin başını mes
Adâdınca tûyün cennetde ref'at buldu ol beşerî

Esâs-ı dîn-i İslâmın nezâfetdir zehî takvâ
İki kere bu günde gasl olunmak oldu pek a'lâ

Ziyâ bil kadrini bu yevm-i mes'ûdun ki fırsattır
Necât istersen eyle gel Resûlün sünnetin icrâ

Yusuf Ziya Bey, aşure çorbasını içtikten sonra oradan ayrılmadan evvel
Hacı Bektaş-ı Velî'ye atfen bir şiir kaleme almıştır:

Nesl-i pâk-ı Mustafa'dan geldi Bektâş-ı Velî
Kutb-ı devrânın kemâli gün gibidir müncelî

Cesed-i pâki eserine gitmişti ol rûşen-zamîr
Ehl-i sünnet mezhebidir şerh-i hâl-i mücmeli

Vaktini tâ'atle imrâr eylemişti dâima
Olayım dersin müridi râh-ı şer'e gitmeli

Düşme ifrâd ile tefrîd câhına di sen bunu
Hazreti Bekr ü Ömer'dir melce'im Osman Ali

Vir salâtı Mustafâ'ya âl-ı ashâbı dahi
Tarziyât ile demâdem yâd u handân etmeli

Bârgâhına edeb şartıyla gir atşân isen
İşte budur şübhesiz âb-ı hayâtın menheli

Bu şiiri de kaleme aldıktan sonra Yusuf Ziya Bey ve kardeşleri, geldikleri yoldan Kırşehir'e dönmüşler ve burada on beş gün daha kalmışlardır.(s.90).

Kırşehir'den Yozgat'a Dönüş

Yusuf Ziya Bey ve yol arkadaşları, yaklaşık bir ay kadar kaldığı Kırşehir'den 30 Ekim 1886'da ayrılmış ve geliş yolundan farklı bir yolla Yozgat'a doğru hareket etmişlerdir. Dönüş yolunda uğradıkları ya da kendinden söz ettikleri yerler şunlardır:

Taburoğlu Köyü

Taburoğlu köyü,³⁰ Yusuf Ziya Bey'in ifadesine göre; Kırşehir'den yaklaşık altı saat uzaklıkta, ovaya nazır, oldukça geniş bir alanda

³⁰ Taburoğlu köyü, günümüzde Kırşehir ili Göllü bucağına bağlı bir yerleşim alanıdır. 2009 yılı nüfusu 181 kişidir.
http://report.tuik.gov.tr/reports/rwservlet?adnksdb2=&report=idari_yapi_09sonrasi.RDF&p_il1=40&p_yil=2009&p_dil=1&desformat=html&ENVID=adnksdb2Env.27.06.2010.

kurulmuştur. Köyün adı, bura hanedanı ve aşiret reislerinden Taburoğlu Hüseyin Ağa'dan gelmektedir.

Yusuf Ziya Bey, köyde Hüseyin Ağa'ya misafir olmuştur. Hüseyin Ağa'nın selamlık odası karşısında, emsallerinden çok büyük, aşiretlere örnek olabilecek derece mükemmel bir bahçesi ve bostanı vardır. Hüseyin Ağa, bağ-bahçe işlerinden başka davar yetiştirmekte ve ziraatla meşgul olmaktadır.

Taburoğlu köyü yakınlarında üç ayak adıyla bilinen eski, tarihi bir bina harabesi yer alır.Köye yaklaşık üç saat uzaklıkta ise bir iki alay süvarinin muhafaza edilebileceği kadar geniş bir mağara bulunur. Ancak, oraya gitmeye zamanları olmadığından sadece üç ayak harabesi gezilmiş ve bura hakkında ayrıntılı bilgi verilmiştir.

Üç ayak harabesi

Üç ayak harabesi, Taburoğlu köyüne on beş dakika uzaklıkta olup, tuğla kiremitten yapılmış, inşa tarihi bilinmemektedir. Bir mabet ya da bir köşk binasına benzeyen oldukça yüksek ve büyüktür. Rüzgârlar nedeniyle yıkılmış olan kubbesinin ayakları, mermerlerle süslenmiştir. Üzeri kapatılabildiğinde içinde iskân edilmeye müsait, yarı mamur bir binadır. Tek tarafı harap olduğu için, halk arasında üç ayak olarak adlandırılır. Hiçbir yerinde inşa tarihine delalet edecek bir işaret ve bir alamet yoktur. Ancak civarında çeşme bulunduğu delalet edecek bir kaynak vardır.

Ziyaret sonrası tekrar Taburoğlu köyüne dönülmüştür. Yusuf Ziya Bey, yol boyunca etrafı seyretmiş ve yakın çevre için bir değerlendirmede bulunmuştur. Bu bölge, üç dört saat mesafedeki mahallerin görülebildiği, havası ve suyu latif bir yerdir. Aşağılarında birçok tarla ve birkaç çeşme bulunur. Anlatılanlardan yola çıkarak burasının, vaktiyle meşhur ve mamur güzel bir kasaba ve ya bir şehir olduğu düşünülmektedir. (s.90-91).

Tülek Köyü, Maliye Çölü, Karaşar Çiftliği, Büyük Elmahacılı ve Küçük Elmahacılı Köyleri ve Yozgat'a varış

Geceyi Taburoğlu köyünde geçiren Yusuf Ziya Bey, sabah yola devam etmiş, maliye çölü denilen oavadan ve elli altmış haneli Tülek köyünden ve meşhur Çiçekdağı meşe ormanından geçerek, kendi tasarruflarında bulunan Karaşar adlı çiftliğe ulaşmışlardır. Daha sonra yola devam ederek Yozgat sancağına bağlı ve Taburoğlu köyüne yedi saat uzaklıkta yer alan Büyük Elmahacılı köyüne varmışlardır.

Büyük Elmahacılı köyü, seksen haneli, bağlı, bahçeli ve halkı gayet mütedeyyin ve ehli ziraattır. Burada, köy hanedanından olan ve Yusuf Ziya Beyler ile akrabalığı bulunan Emin Ağa'ya misafir olmuşlar, geceyi orada geçirmişlerdir. Daha sonra köyün kenarında yer alan kendi değirmenlerine

uğrayan Yusuf Ziya Bey, oradan Ankara şosesini takip ederek Yozgat'a doğru ilerlemiş ve kırk-elli haneli Küçük Elmahacılı köyüne varmışlardır.

Yine oradan Saray, Başlı büyüklü ve Sarıhacılı yollarını takiben Yozgat'a varmış ve evlerine ulaşmışlardır. O akşam, akrabaları ve komşuları gelip ziyaret etmişler, bir aylık hasret giderilmeye çalışılmıştır.

Yusuf Ziya Bey, incelediğimiz bu eseri, memleketinden uzakta Kastamonu'da yazdığından, söz konusu bir aylık seyahat ve akabinde Yozgat'taki evine de yaşadıklarını çok büyük bir hatıra olarak düşünmüş ve "... ah o günler, ah akraba ve sadaka içinde imrar edilen o mübarek ve mes'ûd günler..." diyerek özlemini ifade etmiştir. (s.92).

TANITICI BİLGİLER

Yozgat ve Çamlık

Yusuf Ziya Bey, eserin birçok yerinde memuriyeti gereği ayrı kalmış olmanın verdiği özlemlerle memleketi Yozgat'tan övgüyle söz eder ve eserin birçok yerinde bu hususa yer verir. Nitekim Kırşehir seyahatinden Yozgat'a döndüğünde bütün eş dost ve komşularının kendisine ziyarete gelişi sonrası yaptığı değerlendirmelerde de bunu görmek mümkündür. "... Dünyada geçirdiğim zamanların en mesudu, en muazzezi en muhteremi idi ki, hatırası bile mümidd-i hayat addolunsa şâyandır. İşte felek bu günleri, bu muhabbetleri çok gördü de tam dokuz seneden beridir ki diyâr-ı gurbette kederlerle imrâr-ı evkat-ı zindegân etmekteyim..." diyerek bu duygularını izhar etmiştir. Devamında "... bununla beraber bu dokuz sene içinde üç defa da bir sene kadar müddet o vatan-ı azizin içinde o mader-i mihrîbânın ağuşunda ..." diyerek, dokuz senenin ancak bir yılını Yozgat'ta geçirdiğini hüznüyle şekilde dile getirmiştir. Yusuf Ziya Bey, bir buçuk yılını ise İstanbul'da ve Tekfurdağı'nda (Tekirdağ) babası ve kardeşlerinin yanlarında geçirmiştir.

Ona göre Yozgat, Nohutlu ve Soğukluk adı verilen yüksek dağlarla çevrili bir yerleşim alanıdır. Suyu ve havasının fevkalade latif oluşu münasebetiyle tazeliğini sürekli korur. O dağlarda binlerce çam ve meşe ve sair meyvesiz ağaç türleri bulunmaktadır. Soğukluk dağındaki yeşil yeşil çam ağaçları dallarının hışıltısı insana ferahlık verir.

Yozgat'ın doğu ve batı taraflarında mesire yerleri bulunmaktadır. Bu mesire yerlerinin ortasından küçük çaylar akmakta, çeşmeler bulunmakta ve bu berrak sularla sulanan çok sayıda bağ ve bahçeler yer almaktadır. Bunların bazılarının içinde özellikle Soğukluk dağının ortasında köşkler vardır. Yine burada serçe grubundan sayılan ve havada hızlı uçuşa özelliği ile bilinen uzun kanatlı, uzun kuyruklu, sırf siyah veya kendileri siyah, göğüsleri beyaz, yüzleri ve boyunları kırmızı ve beyaz yaşmaklı kara gözlü kırlangıçlar ile ebabiller uçuşmaktadırlar. Saksaganlar ve sığircıklar da bulunmaktadır. (s.31).

Delice Nehri

Yazara göre Delice nehri, uğradığı nice köy ve mezra ile bağ ve bostana hayat veren bir nehirdir. İnsanın yiğidine “deli” denildiği gibi, süratli akışı nedeniyle bu nehre de “delice” adı verilmiştir. Bu tatlı ve berrak nehir, iki taraflı yeşil çimenlerin, ağaçların arasından hızlı hızlı akıp gitmektedir. (s.61).

Çapanoğlu Cami-i Şerifi

Yusuf Ziya Bey, oğlu Mehmed Asım'ı Osman Paşa Tekyesi köyüne götürürken, yol boyunca çeşitli düşüncelere daldığını ifade etmiş ve yine bu esnada Çapanoğlu camisi hakkında bilgi vermiştir. Onun ifadesine göre cami, Abdülcabbarzâde Mustafa ve Süleyman Beyler tarafından birbirine bitişik olarak yaptırılmış olup, şehrin her tarafından görülebilecek bir mevkidedir. Üzerleri kurşunlu biri tek parça büyük kubbe ile diğeri ondan küçük sekiz-on kubbe ile örtülüdür. Sevimli, sivri minareleri vardır. Minber ve mihrabı rengârenk değerli taşlarla süslenmiştir. İç duvarlarının dört bir etrafı, yüz elli yıldır Yozgat'ta gelmiş geçmiş meşhur hattatların usta ellerinin yadigârı olan yazılı levhalarla doludur. Mihrabın sağ ve sol taraflarında hamiyetin ve belki İslamiyet'in huzur abidesi olarak konulmuş olan büyük büyük yaldızlı şamdanlar ile kubbelerin ortası ve köşelerine konulmuş heybetli avizeler yer almaktadır. Birinci ve büyük kubbenin yukarısına yüzlerce kandil dizilmiştir. (s.33).

Yozgat Adı, Yozgat Halkı ve Yozgat Evleri

Yusuf Ziya Bey, eserinde Yozgat şehrinin adı hakkında da atadan dededen anlatıla geldiğini söylediği bir bilgiyi vermektedir. Buna göre “Yozgat” adı, “Yoz” ve “kat” kelimesinden oluşmuştur. “... *davarı salıver, yani yayılsın manasına demek olduğu âbâ u ecdattan rivayet edilen yozu kat tabirinin galâtı olmak üzere...*” cümlesiyle, Yozgat adının menşei ile ilgili eskiden beri anlatıla gelen bilgiyi tekrarlamış ve bunun doğruluğunu ispatlarcasına Yozgat ve yakın çevresinin hayvancılığa elverişli bir bölge olduğundan söz etmiştir. Yazara göre Yozgat, *Yozgad isminin delaletinden anlaşılacağı üzere, gerek Yozgat, gerek civarının dağları her çeşit hayvanı özellikle de davar beslemeye ve yaz günlerinde insanların hava değişimi yapmalarına imkân sağlayacak son derece elverişli bir yerdir. Havası güzel, otlu, sulu, bitkileri tesirli, gayet güzel en birinci bir mevkidedir.* Yusuf Ziya Bey, bu konuda söylediklerinin doğruluğunu, Osmanlı askeri doktorlarından kolağası Bafıralı Yanko'nun Yozgat ile ilgili yazdığı

risalesinden örnekler vererek teyit etmiştir.³¹ Ayrıca, burada insanların uzun ömürlü olduğundan söz etmiş ve yaklaşık yüz- yüz yirmi yaşlarında insanlara rastlandığı ve Halvetiye şeyhlerinden Yozgatlı şeyh Hacı Ahmed Efendi'nin de yüz yirmi beş yaşında vefat ettiğini ayrıca vurgulamıştır. Yozgat'ta sıtma gibi insanı perişan eden bir hastalığa yakalanan hiç kimseye rastlamadığını da ifade ederek, halkın gayet sağlıklı olduğunu söylemiştir. (s.35-36).

Ardından Yozgat halkı ve halkın yaşadığı evler hakkında detaylı bilgi vermiştir. Ona göre Yozgat'ta yaşayanlar, sonbahar mevsimi olmasına rağmen, yaz günlerinin bitmesini istemiyor olmaları ya da havayı müsait görmüş olmaları nedeniyle olsa gerek, yazlık beyaz elbiselerini çıkarmaya lüzum görmemişlerdir. İnsanlar giydikleri bu elbiseler nedeniyle parıl parıl parlayarak, sonbaharın sabah güneşini seyretmek için çoğu beyaz, bazıları sarı ve mavi renkli güzel elbiseler giyerek kimi sokaklara dökülmüş, kimi de evlerinin bahçelerindeki ağaçların altında gezinmeye başlamışlardır.

İnsanların yaşadıkları yerler, beyaz sıvalı ahşap evlerdir. Bazıları da sarı, beyaz ve mavi taşlardan müteşekkil som kargir evlerde yaşamaktadırlar. Evlerin üzerleri, dilberlerin kırmızılı, pembeli yanaklarını andırırçasına güzel kırmızı topraktan yapılmış kiremitlerle örtülüdür. Evler ikişer, üçer katlıdır.

Yozgat'ta çoğunluğu taş ve bazıları da ahşap minareli, kubbeli ve kubbesiz on beşe yakın cami ve mescit vardır. Birçok mektep, birkaç tekke ile güzel güzel hanlar, kahvehaneler ve kiraathaneler vardır. Baştanbaşa mermerle kaplı on-on iki tane büyük hamamı bulunur.

Oldukça ferah, iç açıcı çarşı ve pazarı, cami ve mescit avluları ile bazı hanedan ve ileri gelenlerin evleri ile sokaklarda akıp giden yüzlerce çeşmeleri yer alır.

Yozgat'ta çoğunluğu Müslüman olmak üzere dört bine yakın hane yaşamaktadır. İki bini aşkın muntazam, kargir ve ahşaptan yapılmış mağaza ve dükkân bulunur. (s.35).

Yusuf Ziya Bey, şehrin ihtiyarlarından eskiden Yozgat'ın etrafının tamamen çam, meşe ve benzeri ağaçlardan ibaret ormanlık bir alan olduğunu ve aşiretlerin yaz mevsiminde hayvanlarını otlatmaya mahsus bir mera özelliği gösterdiğini duyduğunu söylemiştir. Daha sonra da Yozgat'ın tarihi gelişimini kendi üslubuyla ortaya koymuştur. Ona göre Yozgat, önceden bu özellikli küçük bir köy iken, bundan iki yüz yıl evvel (Yusuf Ziya Bey, eserini 1886'da yazmıştır) Abdülcabbarzâde hanedanının en büyüğü olan Ömer Ağa burayı iskân etmiştir. Daha sonra onun çocukları burayı imar etmiş ve uzun yıllar o ailenin derebeyliğinin merkezi olmuştur. Tanzimat döneminde eyalet merkezi yapılarak, Kayseri ve Ankara gibi eski

³¹ Bafralı Yanko'nun eseri için bkz. Yozgat Seyahatnamesi, Matbaa-ı Ebuzziya, İstanbul 1306. Atatürk Üniversitesi Merkez Kütüphanesi Seyfettin ÖZEGE salonu, nr.15661.

şehirlere ve Kırşehir ve Çorum gibi büyük kasabalara tahakküm etmiştir. Abdülcabbarzâde Mustafa ve Süleyman Beyler ile Süleyman Bey'in oğullarından olup son olarak Halep'in ıslahı için fevkalade memur olarak görevlendirilen ve maiyetinde on beş bin süvarisi bulunan Mehmed Celaleddin Paşa ve Abbas Paşalar, Abdulfettah Bey, eski Reisü'l-küttab Mazhar Efendi, eski Mülkiye Nazırı Akif Paşa, Şurâ-yı Devlet reisi Ali, Erzurum valisi Hasan Hayri Paşa, Cevâhir Ali Efendi ve sair pek çok devlet adamı bu ailedendir. Bu aile bireylerinden bazıları, II. Abdülhamit zamanında da mülkiye, askeriye, adliye ve maliye alanında görev almışlardır. Kıtık ve kargaşa dönemlerinde etraftan taşıp dökülen mahsulleriyle, Ankara, Kayseri, Kırşehir ve civarlarını bile idare ve iâşe etmişlerdir.

Bütün bu özelliklere sahip olan Yozgat, bundan otuz sene evvelinde (tahminen 1856) Yozgat valisi Ethem Paşa'nın arz ve resmi yazısıyla merkezîyetini Ankara'ya tahvil ettirmiş, kendisi liva (sancak) olarak kalmıştır. (s.39).

Cevâhir Ali Efendi

Yozgat'ta halen ibadete açık olan Cevahir Ali Efendi Camisi bulunmaktadır. Yusuf Ziya Bey, eserinin bir yerinde adı geçen kişiden de söz etmektedir. Ona göre Cevâhir Ali Efendi, sülalelerinin büyüklerinden biri olup, hayrat eserlerinin çokluğu nedeniyle yüceltmek maksadıyla "cevâhir" mahlası ile anılır. Ona bu mahlas, Osmanlı padişahı Sultan II. Mahmut tarafından verilmiştir. Cevâhir Ali Efendi'nin mezarı Üsküdar'dadır.

Çorum'un Sungurlu ilesi ile Yozgat'ın Boğazlıyan ilçesinde yirmi altı çeşmesi, birçok büyük köprüsü ile sadece Yozgat içinde yirmi iki çeşmesi ve Müslüman çocuklarının okumaları için yaptırılmış iki iptidai mektebi bulunur. Bundan başka biri beyaz taştan, diğeri kırmızı tuğla kiremitten yapılmış minareli, içi ve dışı mükemmel surette boyalı, süslü ve avlusu mükemmel şadırvanlı iki camisi vardır. (s.36).

Boğazkale Köyü (Hattuşa)

Yusuf Ziya Bey, sadece Yozgat merkezden değil onun yakınlarında yer alan ve günümüzde her biri tarihi yer olarak gezilip görülen birçok alandan da bahsetmiştir. Bunlardan biri de, önceleri Yozgat'a bağlı iken bugün Çorum iline bağlı olan Hattuşa'dır.

Yusuf Ziya Bey, 1886 yılında gerçekleştirdiği Kırşehir gezisi münasebetiyle Boğazkale'den söz etmiştir. Ona göre, Yozgat'ın kuzeyinde yaklaşık altı saat uzaklıkta bulunan Boğazkale köyü kenarında görülmeye değer surette mağaralar bulunur. Bazı kayaların üzerinde kabartma suretiyle, muhtemelen eski İran hükümdarı büyük Dârâ ile askerinin geçit

resmi ve eski çağlarda cerr-i eskâl fenninin³² fevkalade geliştiğini gösteren eserlerden olmak üzere, yüksek bir mevkide bulunan büyük bir yapı vardır. Büyüklüğünce akıllara hayret verecek derecede ve zeminden bir metre yükseklikte yer alan tekparça temel taşları ve bunun gibi eski eser kalıntıları yer alır. (s.37).

Büyüknefes Köyü

Yozgat'ın batı tarafında, yaklaşık beş saat uzaklıkta yer alan Büyüknefes köyü, havası ve suyunun letafeti ile meşhurdur. Bu köy yakınlarında üst tarafı bağ ve bahçeyle, alt tarafı çimenlik bir ova ile çevrili, her tarafa hâkim bir noktada yer alan dağda bir kale ya da mabet harabesi kalıntıları vardır. Köy içinde işlemeli mermer direk parçaları ve benzeri eserler bulunur. (s.38).

Çeşka ve Keykavus Kaleleri

Yozgat'ın kuzey doğusunda yer alan ve meşhur yaylalardan sayılan Çeşka ve Keykavus'ta büyük ve oldukça uzun mağaralar bulunmaktadır. Gayet tehlikeli olmasına rağmen içine girenler tarafından burada, Mısır'daki labirentleri (yeraltı sarayı) andıran bir takım odalar bulunduğu söylenir.

Yusuf Ziya Bey, bahsedilen bu üç yerleşim alanında özellikle de Büyüknefes ve Boğazköy'de önceden pek çok eski eser ve sikke çıkmış olduğunu ve kendi döneminde de çıkmaya devam ettiğini belirtmiştir.

Yusuf Ziya Bey, yaşlı insanların bazılarında Yozgat cami-i kebirinin minber ve mihrap taşları ile mermer sütunları ile Cevahir Ali Efendi camisinin avlusunda yer alan şadırvanlarda kullanılan mermerlerin, yukarıda sözü edilen bölgelerden getirildiğini söylediklerini dile getirmiştir. (s.38).

SONUÇ

Osmanlı bürokrasisinin muhtelif alanlarında görev yapmış olan Yusuf Ziya Yozgadî, devlet adamlığı yanı sıra şair ve yazarlık yönü de oldukça kuvvetli olan bir kişidir. Bu çalışmada incelenmeye çalışılan "Temaşâ-yı Celâl-i Hüdâ" adlı eseri, onun on beşin üzerinde kaleme aldığı eserlerinden biridir.

Söz konusu eser, bir roman, ya da tarihi roman ve ya edebiyata ya da tarihe dair bir eser özelliği göstermemektedir. İşlenen konular açısından eseri, bir hatırat, gezi notu ya da bir seyahatname olarak değerlendirmek daha doğru olur düşüncesi ağır basmaktadır. Dönemine göre oldukça sade bir dil kullanılarak yazılan eser, her ne kadar oğlu Mehmed Asım'ın hayat hikâyesi çevresinde şekillenmişse de Yozgat ve Kırşehir'in tarih ve

³² Cerr-i eskâl: Cisimlerin çekilmesi.

kültürünü ortaya çıkarabilecek pek çok hususa ışık tutacak bir özellik de taşımaktadır. Yozgat adı, Yozgat evleri, halkın giyim kuşamı, demografik yapısı, Yozgat'a bağlı Divanlı, Topçu, Osman Paşa köyleri; Kırşehir'in tarihi eserleri, Mucur kasabası eserde bolca anlatılan yerlerden bazılarıdır.

Bu yönüyle Yusuf Ziya Bey'in söz konusu eseri, XIX. yüzyıl şehir tarihi çalışmaları açısından da oldukça büyük önem arz etmektedir. Bu tür çalışmalarda, şehirlerin demografik yapısı, imar ve iskân durumları, tarihi eserleri, vakıfları gibi konular, genellikle arşiv belgesi, vakfiye, salnameler gibi resmi nitelikli belgelerle yazılmakta ve bir ayağı boş bırakılmaktadır. Bu boşluk ise genelde Batılı seyyahların eserleriyle doldurulmaya çalışılmaktadır. Böylece resmi belgeler ve Batılı seyyahlara ek olarak, yerli bir seyyahın eserinin kullanılacak olması, bu tür eserleri daha da güçlü kılacaktır.

"Temaşâ-yı Celâl-i Hüdü" dil ve üslup açısından incelenmeye değer bir eserdir. Arapça ve Farsçayı da bilen Yusuf Ziya Bey, başta oğlu Mehmed Asım olmak üzere, Emirce Sultan, Hacı Bektaş-ı Veli, Ahi Evran ve Çapanoğulları hanedanı hakkında şiirler kaleme almıştır. Arapça ve Farsça kelimelerin de yoğun olarak kullanıldığı şiirlerinin bazısında tarih düşürme teknikleri de kullanılmıştır.

KAYNAKÇA

- Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), Dahiliye Sicill-i Ahvâl İdaresi Defterleri (DH. SAİD). d, nr.003/1032; DH. SAİD.d, nr.150/159.
- Abdulkadiroğlu, Abdülkerim; Özkan, F.Hakan; *Yozgat Meşhurları*, Kariyer Matbaacılık Yayınları, Ankara 1994.
- Abdulkadiroğlu, Abdülkerim; F.Hakan Özkan, "Osmanlı Dönemi Yozgatlı Şeyhler, Bilim Adamları ve Şairler", "Osmanlı Dönemi Yozgatlı Şeyhler, Bilim Adamları ve Şairler", *Osmanlı Devleti ve Bozok Sancağı, Türk Ocağı Yozgat Şubesi Yayınları*, Ankara 2000, s.23-78.
- Acun, Hakkı; *Tüm Yönleri İle Çapanoğulları ve Eserleri*, Devlet İstatistik Enstitüsü Yayınları, Ankara 2005.
- Bafralı Yanko, *Yozgat Seyahatnamesi*, Matbaa-ı Ebuzziya, İstanbul 1306.
- Celâlzâde Mustafa, *Selim-nâme*, (çev. Ahmet Uğur, Mustafa Çuhadar), MEB Yayınları, İstanbul 1997.
- Koç, Yunus; "Dulkadirli'den Osmanlı'ya Bozok", *Osmanlı Devleti ve Bozok Sancağı*, Türk Ocağı Yozgat Şubesi Yayınları, Ankara 2000, s.483-497.
- Ocak, Ahmet Yaşar, "Bozok", *Diyanet İslam Ansiklopedisi (DİA)*, II, İstanbul 1992, s.321-322.

Yunus Özger

Özger, Yunus; *Sicll-i Ahvâl Defterlerine Göre Osmanlı Bürokrasisinde Yozgath Devlet Adamları*, IQ Yayınları, İstanbul 2010.

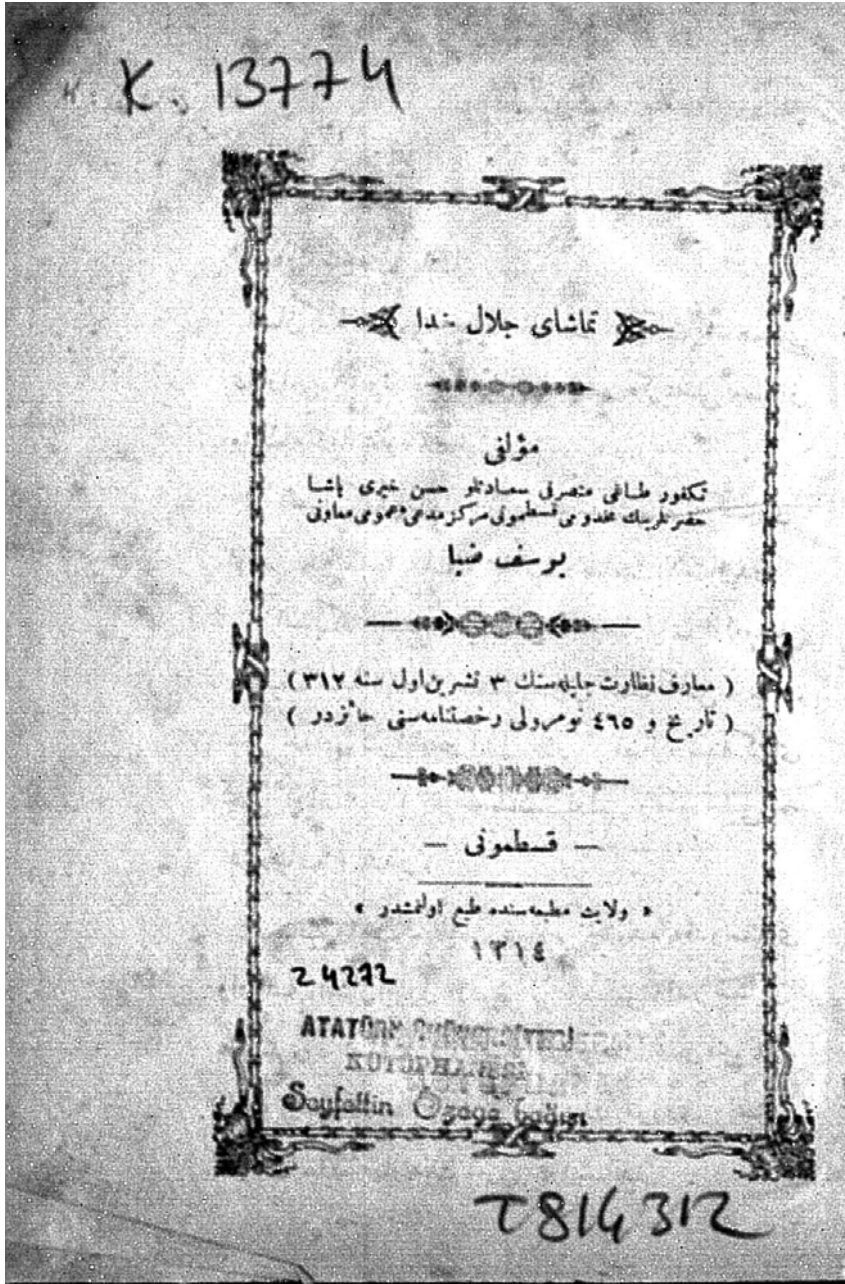
Yinanç, Refet; *Dulkadir Beyliği*, T.T.K. Yayınları, Ankara 1989.

Yusuf Ziya Yozgadî, *Temaşa-yı Celâl-i Hüdâ*, Vilayet Matbaası, Kastamonu 1314.

http://report.tuik.gov.tr/reports/rwservlet?adnksdb2=&report=idari_yapi_09sonrasi.RDF&p_il1=66&p_yil=2009&p_dil=1&desformat=html&ENV_ID=adnksdb2Env. 27.06.2010.

Ekler:

Ek:1-Temaşa-yı Celâl-i Hüdâ'nın Kapağı

Ek:2- Eserin İlk Sayfası

